

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Մկրտ. Շե. Շն.

ԽՈՍՅԵՐԻ ՏԱԻՌԻԹՅԱՆ ԱՄՅԱԿ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄԿՐՏԻԶ ԱՐՄԵՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԶՈՒԹՅՈՒՆ
1934

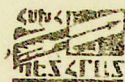
891.99 | 24322

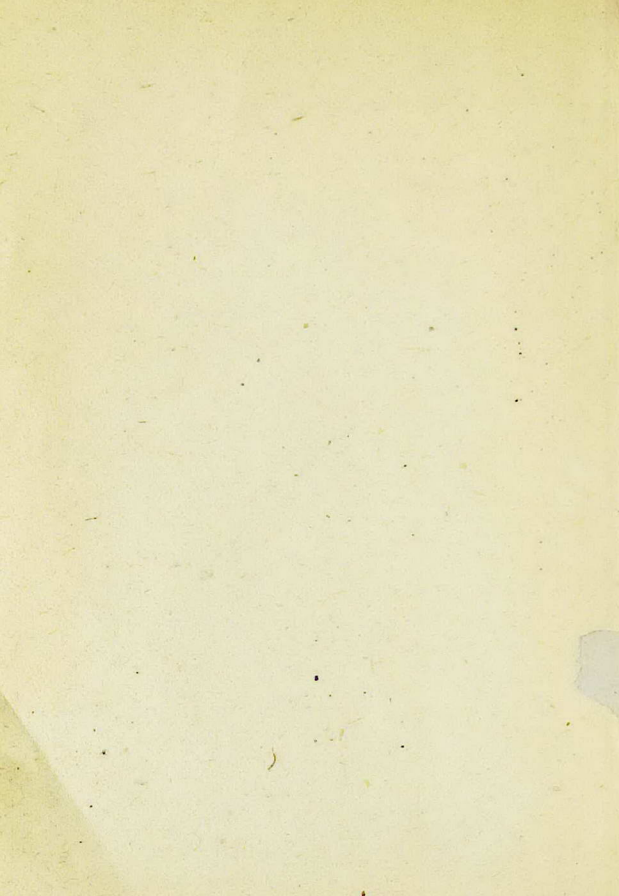
U-91 | Upstn, U.

Unmptn upstn/ub/step:
1m.

1/x1

28/x1

ՄԿՐՏԻԶ ԱՐՄԵՆ

891.99

ՍՏՈՒԳԱՍՏ Է 1961 թ.

Ա-91

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

1444
A 5199
24922

★

Պ Ե Տ Տ Ր Ա Տ
ՅԵՐԵՎԱՆ — 1934

Պատ. խմբագիր՝ Ս. Հաբոսթյունյան,
Տեխ. խմբ. Տ. Քաչալանյան,

Սրբազգի Պատ. Հեղինակ.
Գլավիա 8477 (բ), հրատ. № 2909,
պատվ. 471, տիրուծ 3000:
Հանձնված է տրամադրության 4 մարտի
1934 թ., ստորագրված է տպագրության
համար 2/IV 1934 թ.

Ս Ո Ն Ա

1

Մի քանի տարի առաջ յես ավելի յերիտասարդ եյի։ Յես հիմա ել եմ յերիտասարդ, բայց ուրիշ եր այն ժամանակ, ուրիշ հիմա։ Ձգում եմ, թե ինչպես անցնում են տարիները և յես մեծանում եմ։

Բայց յես բոլորովին չեմ տխրում դրա համար և ինձ թվում ե, վոր կյանքի բոլոր տարիքներն ել հավասար չափով սիրելի յեն, վորովհետև ինքը կյանքն ե սիրելի։ Սակայն յերիտասարդությունն իհարկե ամենալավ ժամանակաշրջանն ե մարդուս կյանքում...

Յես այսօր պատահեցի Սոնային և հիշեցի, վոր մենք մի ժամանակ ծանոթ ենք յեղել միմյանց։ Հիշեցի, վոր մի ժամանակ յես ունա յեղել ենք մտերիմներ և նա շատ հաճախ ե ժպտացել ինձ իր պայծառ աչքերով։ Նա հաճախ նայել ե ինձ իր պայծառ աչքերով, վորոնց մեջ յես կյանքի ամբողջ խնդությունն եմ տեսել և դարնան շունչն եմ զգացել...

Յեւ ինչպե՞ս կապվում ե նրա պատկերն իմ կյանքի այն չրջանի հետ, յերբ յես դեռ

նոր եյի վոտք դնում յերիտասարդության չեմ-
քին...

Այսոր յերբ նրա ամուսինը նրա հետ միա-
սին պատահեց ինձ և ուղեց ծանոթացնել մեզ
միմյանց, աղջկիլ ձեռքը չմեկնեց ինձ, այլ
տասաց.

— Մենք վաղուց ծանոթ ենք միմյանց...

Այնուհետև մենք բաժանվեցինք:

2

Իմ հուշերի մեջ վորքա՞ն սերտ են կապ-
ված իրար հետ յերկրիս արշալույսն ու իմ
կյանքի արշալույսը: Առաջին բանը, վոր յիս
հիշում եմ, այն ձիավորներն են, վորոնք
«Մարտելիող» յերգելով մտան մեր քաղաքը:

Այդ որվանից են սկսվում. իմ հուշերը:
Նրանից առաջ յես վոչինչ չեմ հիշում հիմա և
յերբ աշխատում եմ վորեւե բան մտաբերել,
աչքիս առջև պատկերանում ե արյունոտ ու
մոխրագույն մի քառս և ուրիշ վոչինչ...

1923 թվին Կր: Բուռն վողեվորություննե-
րի տարի: Ամենուրեք «Ինտերնացիոնալ» ու
միտինգ, ամեն չարաթ զորահանդես, ամեն
որ պատկոմական շարքերը փողոցներում և
մեր, կոմյերիտականներիս հակալերոնական
չքիթթները:

Մեր ահումբը, վոր նախկին նահանգապե-
տի շենքն էր, ամեն որ ու գիշեր լցված էր լի-
նդամ յերիտասարդներով: Յերեկները դասա-

խոսութիւնն եր լինում, յերգեցիկ խմբի պա-
րապմունք, վորեն ժողով, համաքույթ և այլն,
խսկ զիշերները ակումբի սենյակներից մեկում
մենք պլակատներ եյինք նկարում հետևյալ
որովս շքերթի համար:

Հիշում եմ այդպիսի մի դիշեր:

Վերջացրի ասածու ծաղրանկարը և դու-
լիրս կուացրի սեղանին, մի քիչ նիրհելու հա-
մար: Սենյակում գտնվող մյուս յոթ-ութ ըն-
կերները լուռ շարունակում եյին իրենց աշ-
խատանքը:

Ետտ նիրհեցի, թե քիչ, չեմ հիշում. հի-
շում եմ այն, վոր դուլիսս ծանրացել եր և յես
ուզում եյի քնել: Բայց այդ բանը համարյա
հնարավոր չեր, վորովհետև այդ գիշեր ուրիշ
չատ աշխատանք կար անելու:

Յեւ յես նիրհում եյի:

Ականջս ձայն ընկավ:

— Մ'ս'ս'... — արեցի յես քնի միջից:

Քիչ հետո՝ նորից: Կարծես մեկը բղավելիս
լինէր ականջիս մոտ: Յես դուլիսս չբարձրաց-
րի, — քունս տանում եր, — այլ կրկնեցի նույնը:

— Մ'ս'ս'...

Բայց ծիծաղի սուր ձայնը, վոր ինձ վտարի
հանեց, առիթ դարձավ վոր յես մի լավ բար-
կանամ:

— Ձե՞ք կարող լուռ աշխատել, տո չուն
չան...

Ընկերներից մի քանիսի ներկոտ վրձիննե-
րը բարձրացան և ուղղվեցին դեպի մեղա-

վորը: Նոր միայն տեսա Սոնային, վոր կաշվե պինջակը հագին և դլխին կարմիր գլխաշոր կապած, կանգնել եր լուռ ու մունջ:

— Ի՞նչ գործ ունես կես գիշերին, զբաղված մարդկանց մօտ, խանդարում ես, փախի՛ր մօրդ ծոցը, — մոմուացի յես ու նորից գլուխս կախեցի սեղանին:

Ընկերներս հանկարծ ծիծաղեցին ու միանգամից լռեցին: Սոնան դեռ չգլտեր ինչումն և բանը և հարցնում եր ծիծաղի պատճառը:

Յես նիրհեցի:

Մի պինդ հարված կողքիս՝ ինձ ստիպեց վեր թռչել: Սոնան եր:

— Ինչ ասացի՞ր...

— Թող քնեմ, Սոնա:

— Ձե, չե, ինչ ասացի՞ր:

— Թող քնեմ, ասում եմ:

— Թող քնի Արմենը, հոգնած է, — ասաց ընկերներից մեկը:

— Ձե՛մ ուզում, — վռոջը գետնին խիեց Սոնան. — Թող ասի թե ի՛նչ ասեց քիչ առաջ:

— Վոչինչ:

— Ձե՛մ, ասա՛:

— Կրակ խո չե՞ս: Ասացի՛ փախիր մօրդ ծոցը:

Ընկերների նոր ծիծաղը հարկադրեց Սոնային հարմար պատասխան փնտրել: Քիչ մը տածելուց հետո, նա դանդաղ ասաց.

— Դո՛ւ փախիր...

— Ա՛խ, — ասացի յես կեղծ հառաչով, —
յես ել եղպիսի մի տեղ եմ փնտրում...

Ընկերներից վոչ մեկը դեռ հինգ բոպե
չէր կարող աշխատել, բուռն ծիծաղի պատ-
ճառով:

— Սոնա, մայրդ մեջտեղ դնաց:

— Վա՛յ, Սոնա, ո՞ւր փախչի Արմենը, մեկ
եւ ասա, ո՞ւմ մոտ:

Սոնան հաղթված նստեց, և յես շարունա-
կեցի հանդիստ նիրհել:

Քիչ հետո մեկն ինձ ձայն տվեց:

— Արմեն...

— Հը...

— Ա՛յ Արմեն...

— Հը՛, հը՛...

— Գլուխդ կցավի: Յես կնստեմ, գլուխդ
դիր ծնկիս ու քնիր:

Աչքերս բաց արի:

— Սոնա՞, ելի դո՞ւ յես:

— Ասում եմ ծնկիս դիր գլուխդ, քնիր,
հիմա՛ր, իսկ դու բարկանում ես:

— Հա՛ա՛ա՛, լա՛վ, — ասացի յես առանց
դարմանալու Սոնայի բարեսրտության վրա և
գլուխս դրի ծնկին: — Իսկ դու փայտի նման
պիտի նստե՞ս:

— Ձե, յես աստվածածին պիտի նկարեմ:

Յես նիրհեցի, իսկ քիչ հետո, արդեն քը-
նում եյի խորը քնով...

Յերևի Գուլլիվերը, նավաբեկությունից
հետո, ծովափին արթնանալիս, ինձ նման և

կապկապված յեղել: Բայց նրա դեմքը սովորա-
կան է յեղել, առանց ներկվածների: Իսկ իմ
դեմքս... Սեղանին դրված հայելու մեջ մի սա-
տանա տեսա: Շարժվեցի վոր ավելի լավ նա-
յեմ.— յես եմ: Ուղեցի վեր կենալ, բայց բազ-
մաթիվ դոտիններով ու սլարաններով կապված
եյի նստարանին: Սոնան անհետացել եր:

— Լավ, Սոնա, յես քու հախիցը կդամ:

3

Յերեկոյան ժամը 5-ի մոտ, զողանջում
եյին քաղաքի յեկեղեցիների զանգները, վո-
րոնց մեջ ավելի ուժեղ եյին հնչում աստվա-
ծածնի յեկեղեցու զանգերը: Քաղաքի փողոցնե-
րում անսովոր անց ու դարձ կար: Դեպի յեկե-
ղեցիներն եյին գնում բազմաթիվ մարդիկ ու
կանայք, մանավանդ ծերեր և հասակավոր-
ներ:

Իսկ յեկեղեցիներից մի քիչ այն կողմ, ա-
կումբում, հավաքվում եյին կոմյերիտականե-
րը: Այդտեղ ևս նույն փուլիտուությունը,
նույն արտակարգ բազմամարդուությունը:

Ընթերցարանի սեղանների վրա լրագրեր
չկային, պարապմունք չկար, վոչ ել դահլիճում
ներկայացում: Յերեւում եր, վոր կոմյերիտա-
կաններն այդ ուրը հավաքվում եյին իրոք վոր
մի արտակարգ բանի համար:

Բոլոր սենյակներում լցված եյին նրանք:
Յեւ վորքան ել շատ լինեյին, այնուամենայն

նիւ, մեղանից յուրաքանչյուրն անձնապէս
ծանոթ եր մյուս բոլորին, — այդ մեծ ընտա-
նիքի, այդ մտերիմ ընտանիքի մյուս անդամ-
ներին:

— Տղերք, Մկոն չկա:

— Ինձ հետ եր գալիս: Ճանապարհին
մարդ հանդիպեց, կանգնեց, հիմի կգա:

— Արտաշը յեկե՞լ ե:

— Ձե:

— Սարգի՞սը, Հակոբը, Յողի՞կը, Արա-
մը:

— Դահլիճումն են:

— Հրա՞ջը, Հարությո՞ւնը, Սոնա՞ն, Գուր-
գե՞նը, Մարո՞ն...

— Ձե:

— Ուրեմն դեռ մի քիչ ել սպասենք: Դեռ
ուշ չե, չե՞:

— Ձե:

Ակումբի բակում գտնվող մի դռան մոտ
կանգնել եյին տաս-քսան կոմյերիտականներ և
նայում եյին ներս: Ներսից ինչ վոր մեկը դու-
ռը ծածկում եր, սակայն քիչ հետո, դրսում
հավաքվածները նորից բաց եյին անում և մի-
ահամուռ ծիծաղում:

— Կտեսնենք հետո, ի՞նչ եք հավաքվել,
տո': Յրվեցեք: Մի՛ք խանդարի:

Որատները քիչ եյին ներգործում և հա-
վաքվածների ծիծաղն ու հետաքրքրությունը
վոչնչով չեր նվազում: Թեև հավաքվածների
մի մասը հույսը կտրած հեռանում եր, բայց

Վեռացողների տեղը բռնում էյին ուրիշները:

— Շարքի', — լավեց հանկարծ:

— Շարքի', շարքի', — կրկնեցին բոլոր սենյակներում հավաքվածները և սկսեցին փողոց դուրս գալ: Դուան մոտ հավաքվածները շտապեցին շարք կանգնելու:

— Յերկ-յերկու:

— Յերեք-յերեք:

— Չորս-չորս:

— Քսանչորս-քառասունչորս:

Ծիծաղը պրծավ:

Յեկավ Ոնիկը, վորին կոմյերիտականները հրամանատար էյին ասում և բղավեց.

— Չո'րս-չո'րս...

Կարճահասակ Աշիկը, վոր առաջին բուպեյին չեր յերևում Ոնիկի յետևում, նույնպես բղավեց.

— Չորս-չորս...

Ոնիկը յետ դարձավ: Շարքերում ծիծաղեցին:

— Տեղդ կայնի, ոգնական հարկավոր չե:

Աշիկը, զինվորական հաղթ քայլվածք ձևվացնելով, մոտեցավ շարքերին:

— Տղեք ջան, ուլիցեն գնալիս, խոսել խնդալ չեղնի: Ման ոլում, ինչ կենեք երեք, նա մուստվ գնացեք, կոմսոմոլիստի նման:

Շարքերն ուշադրությամբ լսում էյին:

Նվեւալական լողունդ բաց թողնել չեղնի: Խուժանի պես չյերգեք. իրար հետ, մե՛ ձենով...

Շարքերից մեկի ծայրում խոսում եյին:

— Ծո, եղտեղ սուա, յա': Ուխտավորի Ժշխո չի՞ զուա: Բան հասկեցեք, այ ողուչներ:

Բոլորի նախատինքի ազդեցության տակ, ծայրամասը լռեց:

— Տղեք ջան, յերգը մտեհան չենեք: Վով որ խոսքերը հլը լավ չե սորվե, թող Մկոյից ասնե: Քովը տպած—պատրաստ կա:

Շարքերում լուրջ լսում եյին: Ապա, հանկարծ, բոլորի աչքերն ուղղվեցին դեպի ապուստոսի դուռը և բոլորը միասին փութկացին:

— Որհնյա՛ ի տեր, որհնյա՛ ի տեր, — լռովեց այն կողմից:

Ոնիկը յետ շրջվեց և ինքն եւ չկարողացավ ծիծաղը զսպել: Այնքա՛ն նման եյին դուռս յեկել տերտերները, տիրացունները, չարչին, բուրժուան:

— Կուզիկ տերտերն ո՞վ ե:

— Մկոն ե:

— Կա՞րճը...

— Զի ճանաչվում:

— Տիրացո՞ւն:

— Սերգոն ե:

— Զե, Տիրքանն ե:

— Սերգոն ե:

— Ճիշտ ե, Սերգոն ե:

Յեւ այդպես, ճանաչեցին բոլորին, մինչև Հիսուս-Քրիստոսը, մինչև մայր աստվածածինը՝ վորը Սոփան եր, մինչև բուրժուան, բայց վոչ վոք չկարողացավ ճանաչել կարճիկ տերտերին:

Շարքերում աղմուկ ծայր առաւ:

— Կարճը...

— Կա՛րճը, կա՛րճը...

Կարճիկ տերտերը կանգ առաւ, ձեռքի խաչով խաչակնքեց և վորոտաց.

Խաղաղությո՛ւն մամենեցուն:

Ականջ խլացնող հռհռոցի միջից լսվեցին ձայներ.

— Հարությունն ե, Հարությունն ե:

Կերպարանավորսված խումբն անցավ շարքի գլուխը:

— Ել չեմ ըսե, հա՛, — կրկնեց Ոնիկը: — Դուք ընձնից լավ կհասկենաք:

Ամեն ինչ պատրաստ եր:

— Բան—ման պակաս չկա՞: Բան մտեհան չերի՞ք, — համենայն դեպս հարցրեց Ոնիկը:

Ակումբի դռնից դուրս յեկան տասնհինգ—քսան կոմյերիտականներ՝ ձեռքներին հակա—կրոնական պլակատները, վորոնք մենք եյինք նկարել նախորդ գիշեր:

Շարքերում նորից աղմուկ ծայր առաւ:

— Մեր խմբին պլակատ:

— Մի հատ ել մեզ:

— Մեզ ել, մեզ ել...

Ոնիկն ու Հրաչն արագ բաժանեցին պլա—կատները և շարքերում լռեցին:

Ոնիկը ձեռքերը կլորացրեց բերանի շուրջը և բղավեց.

— Առաջ...

Շարքերը լուռ շարժվեցին:

Անցնելով մի քանի փոքրիկ փողոցներ,
շարքերն ուղղվեցին դեպի գլխավոր փողո-
ցը, ուր շատ մարդիկ կային:

Անցորդները զարմացան: Ամբողջ փողո-
ցով մեկ նրանք կանգ առան և սկսեցին նայել:
Ոնիկը ձայն տվեց.

— Մկո, գլե...

Յեվ Մկոն սկսեց, աղիողորմ, ծիծաղից
պայթեցնելու չափ վողբալի ձայնով.

Յերկինք, յերկիր, արքայություն,

եւ չեն տալիս մեզ զորություն.

եւ չեն խուզվում մարդիկ հալար,

Մորուքներս տանենք բազար...

Ապա, վիզը յերկարացնելով և ձայնին
տալով առասպելական բարձր նոտաներ, կըլ-
կլացեց.

Կո՛ո՛մսոմոլի զատիկն եկավ:

Վայ մեր որին, ես ի՛նչ եղա՛ա՛ա՛վ:

Ամբողջ շարքը թնդացրեց.

Կոմսոմոլի զատիկն եկավ,

Վայ ձեր որին, ես ի՛նչ եղավ:

Ապա, բաց թողեցին մի քանի հակադրո-
նական ոգունդներ, ուռա բղավեցին, իսկ քիչ
հետո Մկոն նորից սկսեց:

Փողցի յերկու կողմերում, մայթերի
վրա, պտերի պես խիտ կանգնել եր ժողովուր-
դը: Նրաջ մեջ ծայր առավ ծիծաղը, անվերջ
ծիծաղը և ծափահարությունը: Իսկ հասա-

կալորներն ու պառաւմները խաչակնքում եյին
և յերեսները շուռ տալիս:

Ու մինչդեռ փողոցում հաւաքւում եյին
մարդկանց նոր և նոր հորձանքներ, մեր շարքե-
րըն անցան առաջ և թեքվեցին մի ուրիշ փո-
ղոց:

— Դեպի Փրկչի ժամը, — ձայնեց Ոսիկը:

Շարքերն ուղղվեցին դեպի այն կողմը: Յեւ
յերբ բավական մոտեցել եյինք, նորից սկսեց
Մկոն: Դեռ յեկեղեցու մուտքերին չհասած,
շարքը խմբովին թնդացրեց յերգի կրկնողու-
թյունը: Յեկեղեցու մի քանի դռներից դուրս
պրծան ներսում յեղողները և հենց այդտեղ ել
քարացան:

— Մեղա՛ք եղ, աստված, մեղա՛ք, մե-
ղա՛ք...

— Աստծու կրակը թափվի ձեր վրա, կոմ-
սոմոլներ:

Իսկ մեր շարքերից.

— Կրոնը աֆիոն է, վոր թունավորում և
ճասսաների ուղեղները:

— Կորչի կրոնը:

— Կեցցե գիտությունը:

— Ուռա՛ք...

— Կեցցե կոմունիզմը:

— Ուռա՛ք...

Յեւ նորից շարունակելով «կոմսոմոյ դա-
տիկը», շարքերը շարունակեցին ճանապարհը:

— Դեպի սուրբ Գրիգոր յուսավորիչը,

հրահանգեց Ոսիկը, և շարքերն ուղղվեցին դեպի այն կողմ:

Յեւ այնտեղ, նորից նույնը:

Աստվածածնի յեկեղեցին, իբրև ամենաբազմամարդն ու ամենակարևորը, մենք թողել եյինք վերջին հերթին:

Յեւ յերբ Ոսիկը վերջապես ձայն տվեց.

— Դեպի սուրբ կույս մայրիկ՝ Մարիամ մայր աստվածածինը, — ամբողջ շարքով, ծայրեծայր, անցավ ուրախ բացականչությունների ալիքը:

Մկոն կոկորդը մաքրեց: Պլակատներն ավելի բարձրացան և շարքերն ավելի աշխուժացան:

— Մարիամ աստվածածին, առաջ արի, — ասաց Ոսիկը:

Սոնան անցավ ամենից առաջ: Այդ նախապատրաստութունից հետո, շարքերը նորից առաջ շարժվեցին:

— Սոնա՛, գեղգեղա:

Սոնան սկսեց լարակ ձայնով.

Հայր Հովսեփը ամուսինս եր,

Հայր աստվածը սիրեկանս,

Հազար ջահել հրեշտակներ

Գիշեր-ցերեկ լցված տանս:

Վո՞րն ե հայրդ, Հիսուս, ասա,

Հայր Հովսեփը, թե հայր աստված:

Այնքան վողբերգրական եր յերգում Սոնան, վոր շարքերը թուլանում եյին անձայն և զսպված ծիծաղից: Կրկնողությունն ուշացավ:

Ոնիկն ուզում էր հրահանգել, բայց յերևում
էր, վոր հագիվ էր կարողանում ծիծաղը
պահել:

— Դե՛, տղե՛ք... Իհի՛, իհի՛... Դե՛,
տղերք, յերդը կրկնեք: Իհի՛: Մտահա՞ն երիք:
Իհի՛, իհի՛...

Ոնիկի մեջընդմեջ ծիծաղն ամեն ինչ լրաց-
բեց: Շարքերում ծիծաղը դուրս հորդեց.

— Ո՛հո-հո...

— Ի՛հի-հի...

— Ե՛հե-հե...

Բայց հանկարծ, կարծես հրահանգով,
բոլորը լռեցին:

Մոտենում եյինք յեկեղեցուն:

— Մկո՛, զլե՛...

Մկոն զլեց: Յեկեղեցուց դուրս թափվեցին
աղոթականները: Դուրս թափվեցին նաև տեղ-
տերները՝ մեկի ձեռքում աղոթագիրք, մյուսի
ձեռքում՝ բուրվառ, յերրորդի մոտ՝ մի ուրիշ
բան:

Բայց այժմ վոչ միայն Մկոն, այլև ամբողջ
շարքն սկսեց զլել:

Յերգի ձայնի մեջ խլանում եյին աղոթա-
կան կանանց խմունքները:

Չգիտես վարտեղից, մի քանի կոմյերիտա-
կաններ գտան մի սեղան և բերեցին: Հրաչը
բարձրացավ սեղանի վրա:

— Ընկերներ...

Յեվ սկսվեց միտինգը: Տերտերները, տե-
րացուները, աղոթականները, մոռացած ամեն

ինչ, զարմացած լսում եյին։ Մի տիրացու ձեռքի բնազդական շարժումով դեռ բուրվա-
ռում եր հավատացյալներին ու մոչ հավատա-
ցյալներին։

— ...Ձայնը տրվում է Մարիամ աստվա-
ծածնին...

Բայց հազիվ եր Սոնան բարձրացել սեղանի
վրա, յերբ մի քանի հարբած հավատացյալներ
հարձակվեցին դեպի մեզ։

— Տո, դուք ո՞ւմ ասպածածնան ձեռ աս-
նեք, յես ձեր մեծ ու պստիկը,—ասաց մեկն ու
հարձակվեց դեպի Սոնան։ Մյուսներն ևս։

— Ե՛յ, է՛յ, քաղաքացիներ, խենթացե՞լ
եք, ի՞նչ է,—բղավեցին շարքերի միջից։ Բայց
դժբախտաբար պետք եր այլ կերպ փրկել, վորով-
հետև հարձակվեցին նորանոր հավատացյալ-
ներ։

Շարքերը խառնվեցին։ Կոմյերիտականնե-
րը շրջապատեցին անկարգություն անողներին
և Սերգոյի ու մյուսների մկանուտ թևերը մի
քանի քոպեյում բռնեցին նրանց բոլորին։
Լավեց Սոնայի ձայնը։ Յես վազեցի դեպի նա
և հասա ճիշտ այն քոպեյին, յերբ հարբած մի
մարդ ուզում եր բռունցքն իջեցնել նրա գլխին։
Յես պինդ բռնեցի նրա թևը և յերեսն ի վեր
սուլեցի։

— Ֆյո՛ւ... Դուռումսա՛ղ...

— Շարքե՛րը,—լավեց Ռնիկի ձայնը։ Բո-
քբո նորից կանգնեցինք շարքի և վերադար-

ձանք: Մենք նորից վողողեցինք փողոցները
մեր յերգի հնչյուններով:

Կո՛մսոմոլի դատիկն եկավ,

Վա՛յ ձեր որին, ես ի՞նչ յեղավ...

Մուժն եր, յերբ հասանք ակումբ:

Սոնան և մյուսներն սկսեցին հանել իրենց
շորերը և նորից վերածվել կոմյերիտականե-
րի:

Մոտեցա Սոնային:

— Սոնա...

— Ի՞նչ:

— Արի առեմ:

Սոնան յեկավ: Նայեցի շուրջս: Սենյակում
մարդ չկար:

— Յեկ, ականջիդ բան եմ ասում:

Սոնան ականջը մոտեցրեց դեմքիս, բայց
յես, փոխանակ բան ասելու, բռնեցի նրա
գլուխը յերկու ձեռքերով ու համբուրեցի նրա
յերեսը:

— Կերա՞ր... Ես ել քեզ յերեկ գիշերվա
սպառասխանը:

— Վա՛յ, ինչքան վատն ես,— մրմնջաց Սո-
նան:— Ամոթ ինձ, թե ուրիշ անգամ քեզ հետ
մենակ մնամ:

Յես դուրս յեկա տնյակից գոհ սրտով,
վոր լա՛վ վրեժխնդիր յեղա Սոնայից:

Համբույրը վոչ մի ազդեցություն չթողեց
ինձ վրա և յես շուտով մոռացա այդ:

Յերիտաակումբում, բացի ակումբի թատերական սեկցիայից, կար նաև մի ուրիշ թատերական խումբ, — չրջիկ խումբ, — վորը հայտնի յեր Նիկոլի խումբ անունով:

Յերբ յես մտածում եմ այդ խմբի մասին, աչքերիս առջև պատկերանում ե Նիկոլը, հասակի խողանակը ձեռքին կամ վերարկուն թորս հագած:

Նիկոլի խումբը: Ո՞ւմ հայտնի չեր: Դժվար թե վորեւե ակումբում կամ դահլիճում դասախոսություն ու ժողով տեղի ունենար, առոնց Նիկոլի խմբի ներկայացման: Հրավիրում եյին: Իսկ յթե չհրավիրեյին, Նիկոլն ինքը կգնար համապատասխան մարդու մոտ և կասեր.

— Ընկեր, մենք ուզում ենք ձեր ժողովից հետո ժողովականների համար բեմադրել մի քանի փոքրիկ կոմեդիաներ:

— Խնդրեմ: Բայց ինչո՞ւ նախապես չասեցիք, վոր նախապատրաստություն տեսնեյինք:

— Վոչինչ, մենք ամեն ինչ պատրաստել ենք:

— Խնդրեմ, խնդրեմ...

Շատ քիչ եր պատահում, վոր Նիկոլի խումբը յելույթ չունենար: Դա լինում եր սգահանդեսների կամ մահվան տարեդարձերի ժամանակ, վորովհետև Նիկոլն ու իր խումբը միայն կոմեդիա խաղացողներ եյին և կապ չունեյին վողբերգության հետ:

Յեւ այսպէս, իր բազմաթիւ կոմեդիաներով, Նիկոլի խումբը շրջում եր ակումբից-ակումբ, գյուղից-գյուղ: Հաճախ, մի որվա ընթացքում նրանք ներկայացում եյին կազմակերպում յերկու և նույնիսկ յերեք տեղում:

Շատ հազվադեպ եր, վոր Նիկոլի խմբի ներկայացումները վճարովի լինեյին: Յեւ այդ եւ այնպիսի դեպքերում եր պատահում, յերբ խումբը գրիմի և այլ պիտույքների կարիք եր ունենում կամ ուզում եր վորեւէ գյուղ գնալ և փող եր հարկավոր լինում:

Այդպիսի դեպքերում Նիկոլի ձեռագիր աֆիշաները լինում եյին մեկից ավելի, այն ֆիլադաքի աչքի ընկնող տեղերում կպցրած:

Ահա դրանցից մեկը.

«Յերեքշաբթի, հունիսի 6-ին, յերիտակումբում, շրջիկ թատերական խումբը, Նիկոլի ղեկավարութեամբ, կրեմադրի «Կորչի բուրժուէ» կոմեդիան 1 գործողութ., հեղ. Նիկոլի: Ռեժիսոր՝ Նիկոլ: Գլխավոր դերերում (այբուբենական կարգով)՝ Նիկոլ, Արուս, Բագրատ, Գրիգոր, Դայդայ, Թամարա, Լյուսի և այլն: Աղմինիստրատոր՝ Նիկոլ: Տոմսերը կարելի յէ դնել ներկայացման ուրը՝ կասսայում, իսկ մինչեւ ներկայացման ուրը՝ Նիկոլի մօտ»:

Իսկ աֆիշայի ներքեւի մասում՝ մի կողմում՝ «սկիզբը ժամի 8-ին», մյուս կողմում՝ «բեմադրութիւն Նիկոլի»:

Շատ կարևոր եր վերջին հանդամանքը:

Բեմադրութիւն Նիկոլի, — դա նշանակում

ե, վոր պիեսի մեջ պետք ե լինեն առնվաղն յի-
րեք ուտելու տեսարաններ, վորտեղ բուրժուա-
ներն ուտում են, ուտում են տրաքվելու չափ,
իսկ դահլիճում ծիծաղում ե ժողովուրդը:

Վոչ մի դեկորացիա հարկավոր չեր Նիկո-
լին: Միայն հաց, պանիր և մի քիչ ել վարունգ
ու կանաչի: Նա գիտեր այդ բոլորից պատրաս-
տել մի ճոխ սեղան, վորից բուրժուայները պետք
ե ուտելին:

Վորպեսզի լավ «խաղա», Նիկոլը ներկա-
յացումների որերին համարյա վոչինչ չեր ու-
տում: Յեւ իրոք, յերեկոյան նա «խաղում եր»
չատ լավ: Նայում եյին դահլիճում հավաքված
ները, կուշտ ծիծաղում և ծափահարում: Յերբ
վերջանում եր ներկայացումը, Նիկոլն իր
խմբով վազում եր դեպի մի ուրիշ աղումբ,
այնտեղ ել մի յերեք-չորս հատ փոքրիկ կոմե-
դիաներ «ուտելու»:

Նրա խմբում կային տաս-տասներկու հո-
գի: Նրանցից վոչ մեկը դժգոհ չեր Նիկոլի դե-
րաբաժանությունից, թեև միշտ ել առյուծի
բաժինը—գլխավոր դերը,—վերցնում եր ինքը,
անխուսափելի Նիկոլը:

Ահա այդ խմբի հետ եր, վոր յես ու Սոնան,
նաև մի քանի ուրիշ կոմյերիտականներ, առա-
ջին անգամ գնացինք գյուղերն եքսկուրսիայի:

Ամառն եր: Արևը պայծառ եր փայլում
դաշտերի վրա և հեռու գյուղերը յերևում ե-
յին վոսկե կիսամշուշի մեջ: Ակումբից դուրս

գալով, մի որ յես, Սոնան և ելի մի յերեք-չորսը, գնում ելինք դաշտ, զբոսնելու:

Սոնան նայեց դեպի մի հեռու գյուղ և ասաց.

— Գյուղը...

— Իսկապես, վաղուց ե, վոր գյուղ չենք գնացել: Արժե մոտ որերս անպայման գնալ:

— Ըմ, արժե:

Հարցրի: Սոնային:

— Դու ի՞նչ ես ասում, Սոնա, հ^ը:

— Արժե, իհարկե:

— Ասում եմ՝ գնանք դասախոսություն տանք, խոսենք գյւղացիների հետ: Կծանոթանանք, մի քիչ կզբոսնենք և ուրիշ շատ բան:

Մեկն առաջարկեց.

— Նիկոլի խումբն ել տանենք մեղ հետ:

— Հա՛, տանենք, ճիշտ վոր, շատ լավ կլինի: Ներկայացում կտան, ժողովուրդ կհավաքվի:

— Կգա՞ս, Սերգո:

— Կգամ: Կգա՞ս, Սոնա:

— Կգամ: Կգա՞ս, Հարություն:

Համաձայնությունը շատ շուտ կայացավ: Վորոշեցինք շաբաթ յերեկոյան մեկնել, կիրառի որը մնալ և յերկուշաբթի վերադառնալ: Ընտրեցինք մի հեռավոր գյուղ:

Գյուղը, վորտեղ պետք ե գնայինք, ուներ բեմ և դահլիճ, վոր գտնվում եր դպրոցի շինքում: Իսկ դպրոցի շէնքը գյուղի ծայրին եր, մի փոքրիկ բլուրի վրա: Մի ժամանակ յեկեղե

ցի ել եր յեղեկ այգետեղ, բայց հետո նա փուլներ
յեկեկ և ժամանակի ընթացքում բոլորովին
քանդվել եր: Բլուրի վրա մնացել եր միայն
գայրոցի շենքը:

Յերբ մենք գյուղ հասանք, արդեն մուլթն
եք և յերևում եյին շատ փոքրիկ լույսեր: Դպրո-
ցում լույս չկար: Մեզանից մեկը, — Կարոն, — վոր
ծանոթ եր այդ գյուղին, մեզ ուղեկցեց գյուղ-
խորհրդի նախագահի տունը:

— Բարե, — ասաց նա:

— Ա՛յ, աստու բարին, կոմսոմոլներ, — աս-
աց նախագահը ժպտալով և մոտեցավ մեզ: —
Ներս յեկեք, մի-մի չայ անուշ արեք:

— Շնորհակալ ենք ընկեր: Մենք յեկել ենք
ձեռնկուրսիայի և ուզում ենք վաղը յերեկոյան
մի ներկայացում ու մի դասախոսութիւն
տալ... Կոզնե՞ք:

Նախագահը թևերը կանթեց մեջքին:

— Աչքիս վրա, կոմսոմոլներ:

Իսկ քիչ հետո.

— Ներս եկեք, դռան մեջտեղն ինչի՞ յեք
կանգնել: Շատ ել կոմունիստի տուն չի, խո
սատանի տուն ել չի՞, — կատակի տվեց նա:

Մենք ծիծաղելով ներս մտանք: Նախագահի
կինը վտոքի կանգնեց և ուզում եր մեր ձեռքը
համբուրել, բայց չկարողացանք հասկանալ, թե
ինչ միջոցներով նախագահը նրան հասկացրեց
այդպիսի բան չանել:

— Մի տեղ կարո՞ղ եք գտնել, վոր այսօր

ու վաղը քնենք, — հարցրեց մեր ընկերներից մեկը:

— Վա՛յ: Եղ ի՞նչ խոսք ե: Իմ սրբնա տուն չի՞: Ուղում եք՝ մի շաբաթ մնացեք:

— Ձե, ընկեր նախագահ, ձեզ նեղություն կտանք: Ախր շատ ենք, տասնութ հոգի:

— Նեղությունն ինչ խոսք ե: Ողան մեծ, ծալքի մեջ ել—փառք... Դե՛, ծալքի մեջ ել տեղաշորը պակաս չի, — ասաց նա:

Մնացինք նախագահի մոտ: Նստեցինք: Հասլաքվեցին մի քանի դրկիցներ: Նրանք հետաքրքրությամբ նայում էին մեզ, բայց առաջիկա ևս Սոնային, վորը միակ աղջիկն էր մեր մեջ: Յերևի նրա կարմիր գլխաշորն ու կաշվե պինջակը շատ էր զարմացրել նրանց:

Նախագահը խոսում էր մերոնց հետ: Պարենտուրքի մասին հարցրեց, իշխանության մասին և նման բաների: Մի ժամ այդպես խոսելուց հետո, դարձավ իր կնոջը.

— Աղջիկ, ողայում տեղ գցի: Ծամբա յեն եկել, բեղարած կլինեն:

Կինը գնաց ողան, իսկ նա շարունակեց մեզ հետ խոսել:

— Շատ ջահել եք, դեռ ձեր կյանքի գինը չգիտեք: Վոր ասեմ՝ մինչև լուս նստենք, կնստեք: Բայց շուտ քնողը շուտ ել կզարթնի. առավոտվա հովին մեր կկենա, համ առողջ կլինի, համ ել գործունյա...

Յերբ գնում էինք քնելու, նախագահը մեզ հարցրեց.

— Որիորդը վորի՞դ կողակիցն ե: Ուզո՞ւմ եք՝ կողինքն հստեղ փռեմ:

Բարձրացավ ծիծաղ:

— Ընկեր նախագահ, մենք բոլորս ել ամուրի յենք: Սոնան ել...

— Հա՞, — հարցրեց նախագահը: — Յես ախր ասի, վոր եղպես կլինի...

Բայց յերևում եր, վոր նա շատ զարմացավ, թե ի՞նչպես կարող եր մի աղջիկը տասնութ տղայի մեջ ամուրի մնալ:

Բոլորս գնացինք ողան և հանվեցինք քնելու: Սոնան նստած սպասում եր, աշխատելով մեր կողմը ջնայել: Ապա հարցրեց.

— Պրծա՞ք:

— Պրծանք:

— Փուհ, — փչեց ճրագը Սոնան և սկսեց հանվել:

Քիչ հետո բոլորս քնեցինք:

5

Մինչև այստեղ յես քեզ այսպես եմ հիշում, սիրելի Սոնա: Հիշում եմ մեր այն ընկերական լավ կյանքը և քեզ, իբրև սիրելի ընկերուհի: Իսկ դրանից հետո իմ հուշերն ուրիշ դույն ունեն և ուրիշ յերանգ:

Յերեկոյան մենք քնեցինք իբրև ընկերներ, իսկ հետևյալ որվանից յես քեզ սիրում եյի, Սոնա՛:

Ինչի՞ համար այդպես հանկարծակի պատահեց այդ բանը:

Նրա՞ համար, վոր արդեն իմ սիրելու ժամանակն եր և միայն մի փոքր առիթ եր պետք, վոր դու իմ սրտում ընկերուհուց վերածվեյիր սիրուհու...

Նրա՞ համար, վոր այդ որն առաջին անգամ յես տեսա թե ինչպես քո կարմիր գլխաշորի ու կաշվե պինջակի տակից իր դեմքը ցույց տվեց աղջիկը...

Ձգիտեմ: Յեմ ի՞նչ կարիք կա անպայման դիտենալու այդ բոլորը...

Միայն մի փոքրիկ, մի հասարակ բան առիթ դարձավ, վոր դու փոխվեյիր իմ աչքում:

Ներկայացումը վերջացնելուց հետո, դերասաններն ամեն կերպ, ինչպես վոր կարող եյին, մաքրում եյին իրենց դեմքերը: Դու մասնակցել եյիր ներկայացմանը և քո դեմքի վրա ել կային գրիմի հետքեր: Կարո՞ն մի շորի կտոր եր վերցրել և մաքրում եր դեմքդ:

— Ի՛հ, լավ ջես կարողանում մաքրել, — ասացիր դու և հարցրեցիր.

— Ձուր կա՞:

Ձուր չկար:

— Առուն մոտիկ ե, — ասաց Կարոն, — գնա լվացվիր:

Տղաների քունը տանում եր: Նրանք շտապում եյին պառկել և վաղվոք չեր ուզում քեզ ընկերակցել մինչև առուն: Յես ասացի.

— Գնանք, Սոնա, յես կգամ:

— Ձեռ գա քեզ հետ, դու համբուրում ես—
ասացիր դու, ապա դարձար մյուսներին.

— Դե ձեզանից մեկն Ել թող գա ինձ ու Ար—
մենի հետ:

Այդպես էլ յեղավ:

Սոնա', ինչի՞ց եր այն, վոր դու շա'տ լավ
ասացիր այդ: Յես քեզ նայեցի և առաջին ան—
գամ բուռն ցանկություն ունեցա քեզ համբու—
րելու, պի'նդ, պի'նդ համբուրելու չթունք—
երդ և ասելու.

— Հ՞ը, վախենո՞ւմ ես իմ համբուրելուց.
դե առ...

Այդ խոսքերիդ ժամանակ, Սոնա, քո կաշ—
վե պինջակի տակից, իսկապես վոր իր դեմքը
ցույց տվեց աղջիկը...

Յերբ այդ գիշեր պառկեցինք, յես յերկար
ժամանակ չեյի քնում և մտածում եյի: Յեվ
պատահած չնչին մանրամասնություններ,
փոքրիկ դեպքեր, սկսում եյին ուրիշ կերպ յե—
րեմիւ աչքիս:

Հիշեցի, թե ինչպես մի անգամ յես գլուխս
դրել եմ ծնկիդ և քնել եմ: Յեվ դա ինձ շատ
դուր յեկավ: Հետո հիշեցի, թե ինչպես համ—
բուրել եմ քեզ: Յես համբուրե՞լ եմ Սոնային,—
մտածեցի: Բայց ինչո՞ւ համար մի'նչև հի—
մա այդ բանն ինձ վրա վոչ մի տպալորու—
թյուն չի առել: Իսկ հիմա, քիչ ե մնում մեր
կենամ և դնամ նրա մոտ, վոր պառկել ե ին—
ձանից մի քանի քայլ այն կողմ, գնամ և ա—

սեմ:—Սոնա ջան, թույլ տուր քեզ հետ քնել:
Յես միայն մի անգամ կհամբուրեմ քեզ, կըզբ-
կեմ և կընենք: Ուրիշ վոչինչ...

6

Շատ բան փոխվեց այդ որվանից:

Զգիտեմ, դույե Սոնան նկատել եր իմ վե-
րաբնորմունքի փոխվել իր հանդեպ: Յես նրա
հետ այժմ անհամարձակ եյի խոսում և այլևս
առաջվա նման ընկերական անփութությամբ
չեյի վարվում: Մանավանդ խուսափում եյի
այն կատակներից, վորոնց ընթացքում կարող
եյի բռնել նրա թեւը, խփել ուսին և այլն: Այդ
բոլորի մեջ յես այժմ նոր խմաստ եյի դնում ու
նոր բովանդակություն:

Ինձ թվում եր, վոր Սոնան նկատել եր փո-
փոխությունը: Նա, վոր մյուս բոլորի հետ ա-
ռաջվա նման պարզ եր և ընկերական, ինձ հետ
խոսելիս, մանավանդ յերբ մենք առանձին ե-
յինք լինում,—դառնում եր սակավախոս ու
լուռ: Կործես խոսելու վոչ մի բան չկար և մենք
լինչ վոր անհարմար դրության մեջ եյինք
դռնվում: Յերբեմն այդ դրությունն ինձ
թվում եր սպասողական:

Մի որ, կեսորին, յես ներս մտա ակումբ և
դնացի ընթերցարան, վորի լուսամուտները նա-
յում եյին դեպի ակումբի բակը: Սոնան ընթեր-
ցարանումն եր: Նրան տեսնելուն պես, յես թո-
ղեցի կարդալու միտքը և կանգնելով լուսամու-
տի մոտ՝ սկսեցի նայել դուրս: Արևոտ քերեկ եր

և ակումբի բակը, ուր միայն մի ընկու-
ղենի կար և վոչ մի ուրիշ ծառ,—վողողված
իր արևի տաք լույսով։ Այդպես քիչ կանգնե-
լուց հետո յես դուրս յեկա բակ։ Ձեռքերս դրի
դրպաններս և կանգնեցի դռան մոտ։ Վոչինչի
մասին չեյի մտածում։

Քիչ հետո բակ դուրս յեկավ Սոնան։ Ինձ
տեսնելով դռան մոտ կանգնած, նա արագ ան-
ցավ և զնաց դեպի ընկուղենին։

— Ձրարեկեց,—մտածեցի յես։

Սոնան մի ձեռքով հենվեց ընկուղենուն,
մտածկոտ կուսցրեց գլուխը և նայեց իր վոտ-
քին, վորի ծայրով խաղում եր գետնի հետ։

Մոտեցա նրան։

— Բարե, Սոնա։

— Բարե...

— Ի՞նչ խոսեմ,—մտածեցի յես։ Սակայն
մտքերս չեյին կենտրոնանում։ Լուռ կանգնեցի
նրա մոտ։

Կաշվե պինջակը նրա հագին եր։ Կոճակնե-
րը քանդվել եյին և տակից յերևում եր նրա
մուգ—կարմրագույն վերնազգեստը։ Յես սկսե-
ցի նայել նրան։

— Ինչքա՞ն սազում ե,— մտածեցի յես։

— Սոնա,— ասացի։

— Ի՞նչ...

— Դու ինչո՞ւ յես կաշվե պինջակ հագ-
նում...

Սոնան նույն գիրքով խաղում եր գետնի
հետ։ Քիչ հետո պատասխանեց։

— Միտում եմ:

— Գիտե՞ս, Սոնա, առանց պինջակի ու վելի լավ ե, չե՞ս հանի...

— Ինչո՞ւ յես ուզում վոր հանեմ, — կամացուկ հարցրեց նա:

— Հենց այնպես... Լավ կլինի...

Սոնան ուզում եր սլատասխանել, բայց նայն բռնեցին Գարեգինը դուրս յեկավ բակ և բղավեց.

— Սո'նա, յեկ, արդեն հավաքվել ենք:

— Սոնան կարծես սթափվեց, հանկարծակի փոխվեց, ծիծաղեց և պատասխանեց.

— Յեկա:

Յեվ վաղեց:

Յես նստեցի ծառի տակ և սկսեցի մտածել: Սոնա... Ինչո՞ւ յե իմ նկատմամբ փոխվել... Ահա մի ուրիշը և նա դարձյալ նախկինն ե...

Ինչո՞ւ յե փոխվել...

7

Մի քանի օր հետո, ակումբում, նորից հանդիպեցի Սոնային: Մի քանի ընկերներ հավաքվել էինք ակումբի բակում և զրույց էլինք անում: Բակ մտավ Սոնան: Նայեցի նրան և հանկարծ սիրտս տրոփեց: Նա հանել (եր իր կաշվե պինջակը և քանդել եր կարմիր գլխաշորը: Հագին ունեւր այն մուգ-կարմիր վերնագգեստը: Կարճ կտրված մազերը դեղեցիկ կերպով բո-

լորել եյին նրա գլխի շուրջը: Նա ուրախ-ուրախ մոտեցավ հավաքվածներին:

— Ոհո՛, Սոնա՞...

— Սոնա, գեղեցկացել Ես:

— Սոնա, իսկական աղջիկ ես դարձել:

Յես ուզում եյի արտասովոր չերևալ, ուստի ուրախ ժպտով դիմեցի նրան.

— Այ, այսպես շատ գեղեցիկ ես:

Սոնան նայեց ինձ:

— Գիտե՞ս, չկարծես թե քո խոսքերիդ համար եմ պինջակս հանել:

Ապա դարձավ մյուսներին.

— Անցյալ որն ինձ ասում եր պինջակդ հանիր, կգեղեցկանաս: Հիմա հանել եմ, նա ել պիտի կարծի, թե իր խոսքերի աղդեցության տակ...

Ու ծիծաղեց:

Իսկ յես չիոթվեցի: Ինչո՞ւ հիշեցրեց այն առանձին խոսակցության մասին, և այն ել այսպիսի ձևով...

Առանձնացա:

Նստեցի և սկսեցի մտածել: Ի՞նչ միամիտն եմ, իսկ յես կարծում եյի, թե նրա մտքումն ել մի բան կա: Բայց ահա, նա առաջին իսկ պատեհ առիթին կատակի յե վերածում այն, վորն իմ կարծիքով մի բանի սկիզբ եր...

Բայց չէ, դու ինձ չես խաբի, Սոնա: Դու ինձ համար ես հանել կաշվի պինջակդ և քանդել գլխաշորդ: Յես այդ գիտեմ...

Յեւ վաղապէս, իմ մեջ կոշկում էյին յերկու մտքեր: Ինձ համար, թե վոչ: Յերբեմն այդ մտքերից մեկն եր տիրապետում, յերբեմն՝ մյուսը: Ու յես չեյի կարողանում գլուխ հանել: Յեւ վաղ անորոշութեան մեջ անցան որեր:

Շատ հաճախ պատահում եր այդ որերին, վոր յես վճռում էյի գնալ Սոնայի մօտ և ամեն ինչ հայտնել նրան: Ինձ թվում եր, վոր նա ինձ կլսեր լրջութեամբ և ուշադրութեամբ, ապա կժպտար և կվաթաթվեր ինձ...

Բայց հանկարծ հիշում եյի, թե ինչպէս ուրիշների մօտ խոսեց այն համբույրի մասին: Մի՞թե վաղն ել վեր չի կենա և չի պատմի բոլորին, վոր յես իրեն սիրում եմ: Կպատմի ու կծիծաղի, կծիծաղացնի նաև մյուսներին: Իհարկէ, յեթե չի սիրում ինձ, այդպէս կվարվի...

Իսկ յես ի՞նչ գիտեմ, սիրո՞ւմ ե թե վոչ...

8

Այ, ամբողջ պատմութեան հետ սերտ կապված ե իմ՝ քաղաքից Դեռանալու գեպը: Ո՞վ գիտե, թե իր կյանքի մեջ մի փոքրիկ գեպքն ինչպիսի փոփոխութեաններ կարող ե բերել: Յեթե յես քաղաքից չհեռանայի, — չտեղափոխվեյի ուրիշ քաղաք, ո՞վ գիտե, թե ինչպէս դասավորվիր իմ ու Սոնայի պատմութեանը: ... Ամեն տեղ յերիտ-ակումբ կա և ամեն տեղ կան ընկերներ: Ամեն ակումբ ունի իր

Գարեգինն ու Յողիկը, Մարգոն ու Աշոտը, Կարոն ու Սեթնն...

Ամեն տեղ յես կգտնեմ ինձ ընկերներ: Ամեն տեղ կուենամ մտերիմ Հրաչ, չարածնիությամբ լցված յեռանդուն Աշիկ և վիճաբանության մարմաջով բռնված «Հակառակորդ» Սնիկ...: Բայց դժվար թե յես մի ուրիշ Սոնա գտնեմ այնտեղ, վորովհետև, միևնույնն է, յես նրան չեմ փնտրելու, քանի վոր ինձ դեռ չատ սիրելի յե այստեղի Սոնան...

Մտա աղումբ, մնաս բարև ասացի ընկերներին և դուրս յեկա: Փողոցում ինձ հանդիպեց Սոնան, վոր դեպի աղումբ եր դալիս: Բայց ինձ թվում է, վոր յերբ յես ներս մտա, նա աղումբումն եր և հետո դուրս յեկավ, յերևի ինձ հետ մենակ հանդիպելու համար...

Բայց ինչո՞ւ պիտի այդպես լինել...

— Մնաս բարև, Սոնա, — ասացի յես տիուր:

— Գնո՞ւմ ես, — հարցրեց նա և նրա ձայնի մեջ յես չնկատեցի տխրության վոչ մի շեշտ:

— ...Գնում եմ...

Մի քիչ տեղ քայլեցինք միասին: Յես մըտածում եյի, վոր յերբ անկյունին հանսենք, կբռնեմ նրա ձեռքը և կասեմ.

— Սոնա, յես քեզ սիրում եմ: Ուզում ես ծիծաղիր ինձ վրա, ուզում ես վոչ: Մտածիր և նամակով պատասխանիր:

Ապա կթողնեմ նրան և արագ կհեռանամ ։
Բայց ուրիշ կերպ պատահեց ։ Դեռ ան-
կյունին չհասած, Սոնան ինքնիրեն ծիծաղեց և
ասաց ։

— Աշխատիր այնտեղ ել չհարձակվել աղ-
ջիկների վրա և համբուրել ։ Գնաս բարե ։— Ա-
պա նորից ծիծաղեց ու հեռացավ ։

Միամիտ, ասացի ինքս ինձ ։ Կատակը
լուրջ ես ընդունել և կարծել ես, վոր ուրիշ բան
կա նրա մտքում ։ Բայց Սոնան նախկինն և և
վռչիչ չի վախվել նրա մեջ ։ Յես եմ միայն,
վոր սիրում եմ և զրկվել եմ սառնարյուն կեր-
պով դատելու ընդունակությունից ...

9

... Հետո այդ քաղաքը ։

Հասարակական աշխատանքների ծովի մեջ
իմ բոլոր անձնական զգացմունքները քաշվե-
ցին յետ, — թաղնվեցին ։

Վեց ամիս յես աշխատում եյի և վեց ա-
միս շարունակ չեյի հիշում այդ փոքրիկ
ոյատմությունը ։ Յերբեմն միայն, յերբ նա-
մակ եյի դրում ընկերներին, բարևում եյի
և Սոնային ։

Այդ քանը ։

Յե՛վ այսպես անցավ վեց ամիս ։

Մի որ, յերբ տանը նստած եյի, դուռը թա-
կեցին ։

Բաց արի ։

— Սոնա՞ ...

— Յես եմ:

— Այս ի՞նչպես...

— Յեկանք եքսկուրսիա: Յես աղաւտ ժամանակ դատաւ և յեկա քեզ տեսնելու, հին ընկերներ ենք, չե՞ր...

— Դէ, յեկ ներս:

Սոնան ներս յեկաւ և նստեց: Նա հագել էր ավելի «աղջկական» և ավելի գեղեցիկ էր յերեւում այդ շորերի մեջ: Ո՛ւր կաշվէ պինջակը, ո՛ւր սա...

— Ինչքա՞ն ես փոխվել, — ասաց նա ինձ: — Շա՛տ ես փոխվել:

Ապա, մի քիչ լռերուց հետո՝

— Ախր ժամանակ ե անցել...

— Սոնա, — ասացի յես, — անցած բաների մասին խոսելը ներելի չէ: Յես քեզ մի բան պիտի ասեմ: — Գիտե՞ս, անցած բան: Ձծիծաղես:

— Ձե, ինչո՞ւ պիտի ծիծաղեմ:

— Ե՛հ, Աննա: Մարդ ինքն եւ չգիտի, թե վաղը կամ մյուս օրն ինչ պիտի լինի: Անցյալի մասին խոսելն ավելի հեշտ է: Դու գիտե՞ս վոր յես քեզ սիրում եյի...

Նա ծիծաղեց.

— Գիտեմ:

— Իսկ դու չե՞ր յիր սիրում, հ՞ը...

— Ձե, — պատասխանեց Սոնան մի քիչ լըռությունից հետո:

— Յես այդպես եւ գիտեյի: Նույնիսկ վերջին բոպեյին, յերբ մնաս բարև ասեցի, դու

կատակ արեցիր և ծաղրեցիր ինձ: Իհարկե
չեյիր սիրում:

— Ուրիշ խոսելու բան չկա՞, — հարցրեց նա
ժպտալով, ապա հանկարծ բացականչեց.

— Հա, ճիշտ վոր: Գիտե՞ս ինչու յեմ յե-
կել քեզ մոտ: Դու յերևի արդեն լավ ծանոթա-
ցել ես այս քաղաքին և նրա չրջապատին: Գը-
նանք, ինձ ցույց տուր մի քանի հետաքրքիր
տեղեր:

10

Դուրս յեկանք:

Այստեղից սկսած, նորից սկսվում և մի
լավ հուշ: Հուշ այն մասին, թե ի՞նչպես դուրս
յեկանք տանից և ինչպես մեր վտաքերը մեզ
տարան քաղաքից դուրս, դեպի այգիները: Կար
ծես այդ եր քաղաքի ամենահետաքրքիր տեղը:

Ճանապարհին յես ու Սոնան համարյա
վռչինչ չեյինք խոսում, — մտածում եյինք:
Թվում եր, վոր յես գիտեմ, թե ինչ ե մտա-
ծում նա և նա ել, իր հերթին, գիտե իմ մըտ-
քի մեջ յեղածը:

— Հոգնեցի, — ասաց նա և նստեց մի ծա-
ռի տակ:

Յես կանգնած եյի նրա մոտ:

— Նստիր:

Նստեցի: Դարձյալ լուռ եյինք և դարձյալ
թվում եր, թե գիտենք միմյանց մտածածը:

Քիչ հետո Սոնան կամաց հարցրեց.

— ... Իսկ հիմա չե՞ս սիրում...

Յես լռեցի մի քիչ, ապա մտածեցի հարցը:

նեւ.—Ի՞նչը չեմ սիրում.—Իբրեւ թե չգիտեմ ինչի մասին ե խոսքը: Հետո այդ միտքը թողեցի: Տառանվում եյի պատասխանել:

Իսկ քիչ հետո.

— ...Սիրում եմ...

Սոնան նայեց ինձ ու ժպտաց: Յես եւս նայեցի նրան: Նրա աչքերում կարդացի պատասխանը:

— Ի՛հ, ի՞նչ ենք մուկ ու կատու խաղում, Սոնա: Յես գիտեմ, վոր դու ել ինձ նա սիրում: Ձուր տանջում ենք իրար,— ասացի ու գրկեցի նրան:

Այս ամբամ նա բռնեցի ինչ չընդիմացաւ...

11

— Հինգ որ հետո Սոնան դնաց: Այսպիսով վերջացաւ այդ փոքրիկ պատմութիւնը:

Հիմա այդ որերից անցել են մի քանի տարիներ...

Յերբ յես դնացի կայարան և նրան ճանապարհ եյի դնում, վերջին բռնեցին ասացի.

— Սոնա, մենք կամուսնանանք:

Իսկ նա ինձ պատասխանեց.

— Ո՞վ գիտե վաղն ինչ պատահի: Մարդ ի՞նչպէս կարող ե գիտենալ: Յեթե այդպէս յեղամ, իհարկեւ, լամ կլինի...

Այդպէս չեղամ:

Տարածութեան հեռավորութիւնն իրն արեց, ժամանակն՝ իրը: Յեւ բացի այդ: Արեւմտ հինգ ցերեկներ ի մեր սերը մի՞թե չլթայի

նման կապել եր մեղ միմյանց։ Այդպես չեր։
Յեւլ այդ Եր պատճառը, վոր յերբ լսեցի
վոր նա ամուսնացել ե, բոլորովին չզարմա-
ցա։

Այդ բոլորից մնաց մի լա՛վ հիշատակ...

12

Ձնայած նրան, վոր անցնում են տարիներ—
ըր, յես դարձյալ մնացել եմ նախկինը։ Յես
հիմա ել այն եմ և իմ մտքի մեջ մրմնջում եմ
յուրաքանչյուր հանդիպող կոմյերիտականի
հասցեյին։

— Ի՞նչ ե, դու, կարծում ես, թե յես հասա-
կավոր ձի՞ յեմ։ Յես այսոր ել կարող եմ մրցել
քեզ հետ ամեն ինչի մեջ.— ընկերական կա-
տակների ու ցատկաբանների, սիրային զրույց-
ների կամ եքսկուրսիա կազմակերպելու։ Յես
Ելի նախկինն եմ,—ելի առաջվա պես յերիտա-
սարդ։

Ձե՞ վոր յերիտասարդ ե հենց այն աշխար-
հը, վորն իմ շուրջն ե փոխվում և տարածվում
ե ավելի հեռու...

ԽՈՐՏԱԿԱԿԱԾ ՀՈԳԻՆԵՐԻ ՓՈՂՈՑՈՒՄ

1

Յես նրան, այդ տասնութ տարեկան աղջկան, հանդիպեցի սրանից ուղիղ մեկ և կես տարի առաջ:

Մի պայծառ և արևոտ առավոտ էր, յերբ յես փեր կացա անկողնից և շտապեցի դյուղ գնալ: Արդեն կիրակին անցել էր և նորից յերկուշաբթի յեր: Յես մի կոմյերիտական էյի և աշխատում էյի դյուղերում, վորպես կոմյերիտ միության հրահանգիչ: Յուրաքանչյուր շաբաթ յերեկո գալիս էյի քաղաք, տեսնվում էյի ընկերներին հետ, կիրակի որն անցկացնում էյի քաղաքում, իսկ յերկուշաբթի առավոտյան դյուղ էյի վերադառնում:

Իմ միակ ազատ որս, կիրակին, այնքան շատ էյի ոգտադործել և հոգնել, վոր այդ առավոտյան արթնացա բավական ուշ և շտապեցի ճանապարհ ընկնել, չուշանալու համար: Բայց յերբ անցա գավկոմի լուսամուտների տակով և լսեցի ներսից յեկող ձայները, մի քանի բորչյով ներս մտա, մի անգամ ևս խոսելու և կատակելու համար ընկերներին հետ:

Ահա հենց այդ որն եր, վոր տեսա նրան,
և յեթե չեմ սխալվում, հենց այդ որն ել սխ-
րահարվեցի նրա վրա: Բոլորովին այդպիսի
մտադրութիւն չունեցի, յերբ գալիս մանե-
լիս տեսնելով նրան, — մի անծանոթ դեմք, վոր
լուսամուտի մոտ կանգնած հերթի յեր սպա-
սում ջարտողարի մոտ դնալու համար, — մո-
տեցա և ասացի:

— Բարե ձեզ, ընկեր: Ծանոթանանք...

Հավատացնում եմ ձեզ, վոր ուրիշ մտքով
չասացի այդ խոսքերը: Յես միշտ այդ կերպ
եմ ծանոթանում տղաների, բնականաբար նսե
աղջիկների հետ:

— Մենք ծանոթ ենք իրար, — ասաց նա և
ծիծաղեց:

Միայն ծիծաղի ժամանակ նկատեցի,
վոր նրա դեմքը բավական գեղեցիկ եր:

— Ծանոթ ենք, — ասացի յես զարմանա-
լով. — յերբվանից...

— Ձե՞ս հիշում, — ասաց նա, կարծես վի-
րավորվելով, վոր ջեմ հիշում իրեն. — մենք
սովորել ենք միասին մի դասարանում, սրա-
նից յերկու տարի առաջ:

Ասաց ու ձեռքով շտկեց ճակատի վրա
թափված մազերը: Նրա ձեռքն ել Վեր գեղեցիկ:

— Ափսոս... չեմ հիշում, — ասացի յես և
տխրեցի: Բայց չգիտեմ, թե ինչո՞ւ տխրեցի:
Հետո դրա համար շատ եյի ծիծաղում ինքս
ինձ վրա: Գուցե նրա համար տխրեցի, վոր

աղջիկը չեր համատուժ ինձ, վոք իրոք, բո-
լորովին մոռացել եմ իրեն:

Նա նորից ծիծաղեց և այս անգամ նրա ծի-
ծաղը չափազանց չարամճի յեր ու զվարթ:

— Վոչինչ, յեթե չես հիշում: Իմ անունս
Անահիտ ե, իսկ աղջանունս՝ Տեր-Կարապե-
տյան, բայց վորովհետև հիմի Տեր չէա, դրո
համար ել՝ Կարապետյան:

— Հա՞, — ասացի յես թեթև ծիծաղելով ու,
չդիտեմ ինչու, զարմանալով: Իսկ իմ ա-
նունս...

— Գիտեմ, — ասաց նա ընդհատելով. — Ա-
րամ ե: Արամ Հարությունյան:

— Վո՞րտեղից գիտես...

— Զապից եմ իմացել, ասաց նա, չգիտեմ
քանի յերբորդ անգամ ծիծաղելով:

Յես, իհարկե, չհամատայի, նույնիսկ
դեմքիս մի շարժումով արտահայտեցի զար-
մանքս:

— Ի՞նչ մարդ ես, — վրա բերեց նա. — Դե-
հ՞լ չես հասկանում: — Գոնե դլխի կընկնեյիր.
յեթե մի դասարանում եմք սովորել, ուրեմն
և աղջանունդ...

— Հա՞, — բացականչեցի յես:

Հետո նա պատմեց, թե ինչպես յես, ինքը
և մի ուրիշ ընկերուհի, մի քանի անգամ միա-
սին պատրաստել ենք ուսերեն դասը, վորն
առանձնապես դժվար էր թուրքահայի համար:

Այդ ել չեյի հիշում:

— Ուրեմն դու թուրքահայ ես:

— Այո, թուրքահայ: Ծնողներս մեռել են, իսկ յես մենակ եմ և աշխատում եմ ծխախոտի գործարանում: Յեթե ինձ հետ միևնույն սենյակում ապրող ընկերուհուս չհաշվենք, յես բացարձակապես մենակ եմ:

«Բացարձակապես»-ն ինձ դուր չեկավ: Ինչո՞ւ բացարձակապես մենակ: Բայց նույն բոսիկին նա նորից գեղեցիկ կերպով ծիծաղեց և յես մոռացա այդ:

Կուռ կանգնած եյի: Հերթը հասավ նրան: Մի անգամ ել ծիծաղեց ու մտալ քարտուղարի մոտ: Նոր միայն հիշեցի, վոր ուշացել եմ: Դուրս յեկա փողոց և շտապ թեքվեցի դեպի գյուղ տանող ճանապարհը: Արագ քայլելու համար սկսեցի սուլել մի աշխույժ քայլերդ:

2

Ամբողջ ճանապարհին նրա մասին եյի մտածում: Լավ աղջիկ եր, ուրախ, գեղեցիկ և կարծես ինչ վոր բանով զանազանվում եր մյուս աղջիկներից: Ամբողջ ճանապարհին այդ «ինչ վոր բան»-ի մասին եյի մտածում, բայց չեյի կարողանում ըմբռնել, թի՛ն ի՞նչ եր դա: Միայն այսքանն եյի կարողանում հասկանալ, վաղ նա ել մի պարզ և ընկերական աղջիկ եր մյուսների նման, բայց ավելի յեր դիտակցում իր աղջիկ լինելը, քան մյուսները: Յերբ խոսում եյի նրա հետ,

պարզ կերպով ինձ պաշարել եր այն
զգացումը, վոր յես խոսում եմ վոչ թե ըն-
կերուհու, այլ աղջկա հետ: Դրա պատճառն
ինքն եր: Բայց դուցե յես և՞ս նրա հետ ընկե-
րաբար չխոսեցի, այլ այնպես, ինչպես հա-
ճախ տղան խոսում ե աղջկա հետ, զգալով,
վոր ինքը տղա յե, իսկ դիմացինն աղջիկ,
վորին վատ չեր լինի, յեթե համբուրել...

Ուրիշ անգամ դյուռ դնալիս, մենակու-
թյունից չձանձրանալու համար, յես հառնում
եյի առջևից դնացող դյուռացիներին և նրանց
հետ զանազան բաների մասին խոսելով, շա-
րունակում եյի ճանապարհը: Իսկ յեթե վոչ
վաք չեր հանդիպում, յես ուրիշ բանով եյի
զբաղվում: Նայում եյի իմ շուրջը փռված
դաշտերին և մտածում եյի:— Այ, այս ար-
տից սկսած մինչև դիմացի սապատավոր սա-
րը—հսկայական տարածություն ե: Ո՞վ գիտե,
դուք մի քանի տասնյակ տարուց հետո այս-
տեղ մի մեծ քաղաք կանգնի և նրա անունը
լինի Կոմունալեն...

Յեվ ամեն անգամ, յերբ անցնում եյի
ապագա Կոմունալենի մոտով, շարունակ հա-
մակվում եյի այդ գեղեցիկ հեռապատկերով:

Քանի վոր տարվա այդ յեղանակին դյուռ-
դի ճանապարհի վրա անցորդներ ուշ-ուշ
եյին հանդիպում, դրա համար ել յես ստիպ-
ված եյի ավելի և ավելի խորանալ Կոմունա-
լենի հեռապատկերների մեջ և զբաղվել նրան
ցով: Նույնիսկ բանն այնտեղ հասավ, վոր

յես սկսեցի քաղաքը հատակադժեղ և կառուցել փողոցներն ու շենքերը: Կառուցում եյի, քանդում, նորից եյի կառուցում ու քանդում մինչև վոր քաղաքն իր վերջնական ձևն ստանար՝ կրօնունիտական հասարակության յուրաքանչյուր անդամին հարմար: Մինչև հիմա ել հավատացած եմ, վոր յեթե մի որ ինձ նշանակին Կոմունաշենի կառուցման գլխավոր ճարտարապետ՝ չեն սխալվի:

Այդ որը ևս, գյուղ տանող ճանապարհի վրա փոչ վոր չեր յերևում, ուստի և սկսեցի Կոմունաշենի փողոցներով տրամվայի գլծ անցկացնել: Բայց Անահիտը յեկել կանգնել եր մոռիս առջև և ինքն իր մասին պրոպագանդ եր մղում: Շէ ի՞նչ կարող ես անել...

Ասենք դեռ այդ վոչինչ, վոր Կոմունաշենի նման մի հսկայական քաղաք տրամվայ չունեցավ: Յավն այն ե, վոր գյուղի մոտ, ճանապարհին ընկած քարի վրա ըստ սովորականի նստելով, այդ որը չղբաղվեցի գործիս վերաբերող խնդիրներով: Սովորություն ունեյի, քաղաքում գտնված ժամանակը, կիրակի յերեկոյան, պատրաստել գյուղերում տանելիք աշխատանքիս առաջիկա շաբաթվա ծրագիրը, վորը թեև բարեխղճորեն եյի կատարում, բայց մի անգամ ևս աչքի եյի անցկացնում՝ այդ քարի վրա հանդատանալու համար նստելիս:

Քարն արդեն յետև եյի թողել, յերբ ըսթափվեցի և նկատեցի այդ: Յես շղայնացա

Անահիտի վրա, բայց չուղենալով յետ վերա-
դառնալ, խոսք տվեցի ինձ, վոր աշխատանքի
ժամանակ բոլորվին չեմ մտածելու նրա մա-
սին:

3

Յերբ այդ շաբաթը վերջացաւ, նոր մի-
այն զգացի, վոր վեց որ ասածդ քիչ բան չե:
Զգացի նաև, վոր դյուզից մինչև քաղաք ձրդ
վող ճանապարհը բաւական յերկար ե յեղել,
իսկ յես միայն նոր եմ նկատում այդ: Այդ
բանը հատկապես զգացի ճանապարհին, յերբ
ինձ թվում եր, թե իմ փոխած յուրաքանչյուր
քայլի փոխարեն քաղաքը հեռանում ե ինձա-
նից յերկու քայլ: Հասնելու հույսս կտրվում
եր արդեն, յերբ մոտեցա տների առաջին շար
քին: Բայց այդ որը քաղաքը զարմանալիո-
րեն մեծացել եր, փողոցները յերկարել եյին
և տեղ հասնել չեք լինում:

Բայց ահա վերջապես մայր մտնող արևի
չողերի տակ յերևացին փողբիկ սենյակիս պա-
տուհանի պսպղացող ապակիները: Մոտեցա
դարպասի դռանը, թակեցի և ինչպես ընդ-
հանրապես, այդպես ել այս անգամ դուրս
յեկաւ հարևան պառավը և դարբասը բացեց:
Սովորաբար նա հազած եր լինում աշխար-
հազրության քարտեղի բոլոր գույներով կար
կատված մի զգեստ, վորի փոխարեն այդ որը
հազել եր նոր շորեր:

Մեր սովորական սիրալիք վողջույններից
հետո ասացի նրան.

— Շնորհավոր լինի, նոր շորե՞ր ես հագել, տա՛տի...

— Հա, վորդի, թոռս ե կարել տվել: Ինքըն ել մի ամիս արձակուրդ ե առել, եսորեգուց գալու յե:

Նրա թոռն ինչվոր քաղաքում ուսանում եր և այդ տարի ավարտելով, անցել եր ծառայության, իր առաջին վաստակից բաժին հանելով նաև տատին: Մասնակցելով պառավի ուրախությանը, մտա սենյակս: Արդեն ուշ եր և յես շտապում եյի գնալ ակումբ, տեսնելու ընկերներին: Բացի դրանից, այդ ժամերը ժողովի ժամեր եյին, ուստի և պետք եր հասնել:

Ինչպես միշտ, այդ որն ել առաջին գործս յեղավ՝ լվացվել, սանրվել, զգեստներս փոշուց մաքրել: Այդ որը հատկապես մեծ խնամքով մազերս սանրեցի և զգեստներիս տվեցի վաշելուչ տեսք, Խոսք անգամ չի կարող լինել, վոր այդ որվա հատուկ հոգատարությունս վորեւե կապ ուներ Անահիտին հանդիպելու ցանկությանս հետ: Իհարկե վոչ: Քանի վոր պառավը կարող ե նոր շորեր հաղնել, յերիտասարդն իրավունք չունի՞ մի բան ել ավելին անել: Յեվ շատ հավանական և, վոր հենց պառավի նոր զգեստն եր, վոր ինձ թեկադրեց ավելի խնամքով հարդարել մազերս ու զգեստներս:

Դուրս յելա սենյակից: Մի տեսակ եյի: Այսինքն ի՞նչ տեսակ: Հուզված եյի: Դա այնքան ճիշտ չի լինի: Անհամբ՞ր եյի: Դա ել, յե-

րելի սխալ ե: Բայց դարձյալ մի տեսակ արտա-
կարգ եյի: Յեւ վորովհետեւ մտքերս շատ հան-
դիստ եյին, դրա համար ել այդ արտակարգու-
թյունն սկսեցի փնտրել զգացմունքներիս մեջ:
Մինչև դարպասից դուրս գալս գտա, վոր
հարցը Անահիտի հետ մի քիչ կապ ունի: Այդ
որը կարծես մի քիչ շատ եյի մտածում
ներս մասին: Յեւ ի՞նչ.—հաղիվ եյի ճանապար-
հի կէտն անցել, յերբ մի անակնկալ գյուտ արե-
ցի.—յես սիրահարված եյի Անահիտի վրա...

Սկսեցի մտածել: Ուրեմն յես գնում եմ
աղումբ, Անահիտին հանդիպելու համար...
Բայց ասենք թե հանդիպեցի: Հետո՞... ի՞նչ եմ
ասելու: Ի՞նքն ինչ ե ասելու: Յենթադրենք թե
ասացի, վոր սիրում եմ քեզ, իսկ նա ասաց, թե
յես ել քեզ եմ սիրում: Դրանի՞ց ինչ... Ի՞նչ
դժվար բան ե առաջին անգամ սիրահարված
լինելը...

Ինքս ինձ վրա բարկանում եյի: Քո ի՞նչ
գործն ե սիրահարվել, այն ել միանգամից: Իսկ
լավ կլինի՞, յեթե բանից դուրս գա, վոր նա
արդո՞ն սիրահարված ե ուրիշի հետ... Այլեյի
լավ ե՞՞ զնալ, հանդիպել նրան, մի քիչ ել խոսել
համագումարի աշխատանքների մասին, մի քիչ
ել ընկերական հարցերի շուրջը և վերջ: Տուն
վերադառնալիս նոր միայն հիշել, վոր այն, ինչ
վոր հարկավոր եր, չեմ ասել:

Իսկ յեթե ասե՞մ...

Այդ բոսիւնին մտքերս խզվեցին, վորովհե-
տե արդեն ակումբի դռան մոտ եյի հասել:

Մտա ներս: Ժողովն արդեն սկսվել էր:

4

Յերբ ժողովը վերջացավ և մենք դուրս
յեկանք, յես սկսեցի նրան փնտրել: Նա ժողո-
վականների մեջ չկար: Փնտրեցի ակումբի բոլոր
սենյակներում, բայց վոչ մի տեղ չգտա: Ակում
բում ուրիշ շատ-շատերը կային, բայց նա
կարծես անհետացել էր:

Տխրեցի:

Նստեցի պատահած մի աթոռի վրա և սկսե-
ցի մտածել: Այս մեկը լավ չեղավ: Գուցե նա
այս միջավայրից կտրված աղջիկ է և կարող
է ամիսներով ել վրտ չկոխել այստեղ: Ո՞վ
գիտէ:

Մոտեցավ ընկերուհիներից մեկը և նստեց
կողքիս.

— Ինչո՞ւ յես տխուր...

— Սիրահարված եմ...

Նա սկսեց բարձր ծիծաղել:

— Ի՞նչ վրա յես սիրահարված:

— Ձե՛ մի, քեզ վրա:—Անահիտի՛...

— Վո՞ր Անահիտի՛...

— Տեր-Վարապետյան. բայց վորովհետեւ
հիմա Տեր չկա, դրա համար ել՝ Կարապետ-
յան...

— Անահիտի՛... Վատ չես արել, բայց
զգուշ, նրա հոգեբանությունն այնքան էլ նո-
րերից չի:

— Ուրեմն ճանաչում ես նրան,— հարցրի
յես մեծ հետաքրքրությամբ:

Ընկերուհիս, նկատելով վոր յես կատակ
չեմ անում և իրոք սիրահարված եմ, լըջա-
ցալ:

— Այո, ճանաչում եմ: Այսինքն վոչ մի
այն ճանաչում եմ, այլև մենք միասին ենք ապ-
րում:

— Մի՞թե: Այ քեզ պատահականություն:

— Այո,— շարունակեց նա.— Անահիտը դե-
մում եր տվել և անցյալ որն ընդունվեց կոմս-
րիտմիության անդամ: Նրա բնավորության
մեջ դեռ անհարազատ գծեր կան, բայց վոչինչ,
կամաց—կամաց կուղղվի...

Ընկերուհիս վեր կացավ դնալու, սպառ-
նալով, վոր իմ անհամարձակության դեպքում
ինքը կասի նրան սիրահարությանս մասին...

— Բայց, Արամ, ավելացրեց նա, սլա-
րաստվելով դուրս գնալ,— յեթե չես սիրում,
այլ ուզում ես ժամանակ անցկացնել, լավ չե՞ս
անում...

Վիրավորվեցի:

— Ժամանակ անցկացնե՞լ: Յե՞ս...

Նա կատակ եր անում: Նա իհարկե գիտեր,
վոր յես այդպիսի բան չեյի անի:

Վեր կացա և գնացի տուն: Յեմ խախտելով
սիրահարության բոլոր կանոնները, հանդգնե-
ցի այդ գիշեր սովորականի սրճս կուշտ ու կուռ
քնել...

Գուցե յես տնչնորհք կերպով եմ պատմում
այս բոլորը: Կամ գուցե պատմում եմ վոչ
այնպես, ինչպես պետքն է: Այնտեղ, վորտեղ
պետք է հուզվել, չեմ հուզվում և ընդհակա-
ռակը: Բայց դա իմ մեղքը չի, վոչ ել մի ուրիշ
չինը: Յերբ այն տխուր լուրն իմացա, վորի
մասին պիտի պատմեմ մի քիչ հետո, նույնիսկ
ժամանակ չունեցա տխրելու: Դեպքերի բեր-
մամբ, ճիշտ այդ ուրը խրճիթում կազմակերպել
եյինք ծիծաղի յերեկո և յես հանձն եյի առել
մասնակցել այդ յերեկոյին մի ուրախ դերում:
Ասացեք հիմի, յես մեղավոր եմ, կամ ո՞վ է
մեղավոր...

Յերբ յես մի որ հանդիպեցի իմ մի ընկե-
րոջս և ամեն ինչ պատմեցի նրան, նա կատակի
տեղ ընդունեց այդ բոլորը և ասաց, վոր յես
սիրել չգիտեմ: Հետո մի քանի ուրիշներն ել
ինձ նույն բանն ասացին:

Բայց, միթե իրո՞ք յես սիրել չգիտեմ:
Վոչ, իհարկե վոչ: Յես սիրել գիտեյի և սի-
րում եյի նրան: Շատ եյի սիրում:

Յերբ դեռ անցյալում, քաղաքում աշխա-
տածս ժամանակ, ամեն յերեկո վերադառնում
եյի տուն, իմ համեստ սենյակս դիմավորում
եր ինձ իր սվորական մենակությամբ: Բայց
եյի անում դուռը և մտնում եյի ներս: Կար-
դում եյի մի քիչ, հետո՝ գրում, ապա պառ-

կում եյի մահճակալների վրա և սկսում եյի մտածել:

Յերեկոն իջնում ե: Այստեղ միայն յես եմ և այս փոքրիկ սենյակը: Վորքան լավ կլիներ, յեթե նա այստեղ լիներ...

Նույնիսկ այն ժամանկ, յերբ դեռ չեյի տեսել Անահիտին, դարձյալ ցանկանում եյի, վոր նա լիներ ինձ մոտ: Զգիտեյի, թե հատկապէս ով ե այդ նա—ն: Միայն տյնքանը գիտեյի, վոր նա աղջիկ է, գուցե և կոմյերիտուհի, և ուրիշ վոչինչ: Իսկ յերբ Անահիտին տեսա, իսկույն զգացի, վոր դա ճիշտ և ճիշտ նա յե, վորին յես ցանկացել եմ իմ մենակության ըոպեններին:

Սենյակ ներս մտնելիս ինձ թվում եր, թե նա պիտի բաց աներ դուռը և ժպտար...

— Բարե, Արամ, ինչո՞ւ ուշացար:

— Բարե, սիրելիս: Կենտրոնից մարդ եր յեկել... Յեվ այլն:

Իսկ առավոտյան նորից դուրս պիտի գայինք տանից և գնայինք մեր աշխատավայրերը:

Յերեկոյան պիտի նստեյինք լուսամուտի մոտ և նայեյինք դուրս, յերկնքին:

— Անահիտ, տեսնո՞ւմ ես Մարսը...

Այսպէս պիտի լիներ և յես ինձ մենակ չպիտի զգայի այդ փոքրիկ սենյակում:

Բացի մենակության զգացմունքից, ինձ պաշարել եր նաև մի նոր, տեռ մինչև այդ անծանոթ զգացում: Զգում եյի ինչ վոր տաք

Հոսանքի շարժվելը յերակններին մեջ, աչքերս
սկսում եյին տաքանալ, թևերս ձգվում եյին
առաջ, մեկին դրկելու, համբուրելու համար,
սեղմելու կրծքիս և շնչալու, վաթ նա լավ
աղջիկ ե և յես նրան սիրում եմ...

Մի անգամ, յերբ ակումբից դուրս եյինք
յիկել և յես դեպի տուն եյի ուղեկցում՝ քաղա-
քի ծայրում անյրող ընկերուհիներից մեկին,
կանգ առա ճանապարհին և ասացի.

— Դու գեղեցիկ աղջիկ ես...

Նա ծիծաղեց և ուզեց շարունակել ճանա-
պարհը: Յես դրկեցի նրան: Նա դուրս պրծավ
թևերի համբից և նայեց ինձ.

— Այ՛նթ չե՞, Արամ...

Յես գլուհս կախեցի...

— Լավ, հաշտվենք, միայն թե խոսք տուր,
վոր այլևս չես անի:

Յես խոսք տվեցի: Յերբ մոտեցանք իրենց
դռանը, նա ասաց.

— Արամ, լավ կանես, յէթե ամուսնանաս

6

Մի անգամ դյուղում յեղած ժամանակս
հիվանդացա և ստիպվեցի յերեք շաբաթով քա-
ղաք չգնալ: Պատկել եյի կոմ յերիտականներից
մեկի տանը և միայն լրագրերով եյի կապված
քաղաքի հետ: Իսկ յերբ յերեք շաբաթը լրա-
ցավ, յես վեր կացա արդեն առողջացած և ու-
ղեվորվեցի քաղաք: Իմ հիվանդանալուց հետո
առաջին անգամ գնացի ակումբ: Ընկերներս,

վոր արդեն լսել էյին Հիվանդությանս մասին և մի քանիսն ել տեսնելու եյին յեկեկ ինձ դեռ գլուղում, հավաքվեցին և մէնք բաց արինք մի տաք խոսակցություն: Յես շատ նորություններ եյի լսում, վորոնք գլուղ չեյին հասել:

Խոսակցության ժամանակ հանկարծ նկատեցի, վոր Անահիտը մենակ կանգնած է լուսամուտի մօտ և խռովկան յերեխայի նման, ցուցամատը կրծելով, նայում է մեզ: Ինչո՞ւ չի մոտենում:

Բարեկեցի:

Նա բարեկեց բավական սառը և շարունակեց այդպէս մնալ: Իսկ յերբ ընկերներն ու ընկերուհիները ցրվեցին ամեն մեկը մի կողմ և յես մնացի մենակ, Անահիտը նոր միայն մոտեցավ ինձ և յես տեսա, վոր նրա դէմքը սովորականի պէս զվարթ եր:

— Արամ, — ասաց նա ժպտալով, — Հիմա կարելի՞ յե քեզ հետ խոսել:

— Իսկ մի՞թե յերբեիցե չեր կարելի, — դարմացա յես:

— Ե՛հ, — ասաց նա սրտնեղելով. — յես այդ չեմ ասում: Հիմա կարելի յե՞ մի քիչ յերկար խոսել քեզ հետ:

— Ինչքան վոր ուզում ես, — ասացի յես և ժպտացի: Հիվանդությունիցս հետո Անահիտն ինձ ավելի յեր դուր գալիս:

Յերբ նա լսեց իմ համաձայնությունը, վեր կացավ և առաջարկեց այդի գնալ: Ճանապարհ

հին յերկուսս ել լուռ եյինք: Հասանք և նստեցինք մի նստարանի վրա:

— Իսկ ի՞նչ ե անում Աստղիկը, — հարցրեցի յես իր ընկերուհու մասին:

— Նա ստում ե, վոր դու ինձ սիրում ես, — ասաց նա, շրթունքներն այնպես ծռմռելով, կարծես հանդիմանում եր նրան:

— Հա՞, — ասացի յես և միայն այդքանը: Յերեք շաբաթվա հիվանդությունիցս հետո թեև այժմ ավելի շատ եյի սիրում նրան, բայց չէյի կարծում, թե այդքան շուտ պիտի տեղի ունենար այդ խոսակցությունը:

Անահիտն ավելացրեց.

— Ստախոսը... Իզուր բամբասում ե...

— Ձե, ինչո՞ւ, — վրա բերեցի յես. — Աստղիկը սուտ չի խոսի: Յեթե ասել ե, ուրեմն ճիշտ ե ասել: Ո՞վ դիտե...

— Ուրեմն դու ինձ սիրում ես...

— Դե Աստղիկը սուտ չե՞ր ասի...

Անահիտը ծիծաղեց.

— Ասա, ելի....

— Սիրում եմ, Անահիտ:

Այս խոսքիս վրա նա նորից ծիծաղեց և մոտեցավ ինձ:

— Իսկ յեթե չե՞ս սիրում...

— Ախր ի՞նչպես: Ձե՞ վոր սիրում եմ:

— Դե ուրեմն համբուրիր, վոր հավատամ:

Ինչո՞ւ չե: Դա լիովին թույլատրելի յե, մանավանդ, վոր նա ուզում ե հավատալ: Յեվ

չնայած այն բանին, վոր մեզ կարող եյին նկատել,
այնուամենայնիւ յես համբուրեցի նրան:

Իսկ այդ գիշեր, իրոք վոր չքնեցի ոչստահածի տալովորովոյն տակ...

7

Առաջին անգամ յես նրա մեջ տարորինակ
զծել տեսա դարնան կեսերին: Շատ տարորինակ
և անբացատրելի: Սկզբում վոչինչ չհասկացա:

Ամեն տարվա նման, այդ անգամ ել դավ-
կոմը կանչեց մոտ հարյուր կոմյերիտականներ-
ի և ցանկացող անկուսակցական յերիտա-
սարդների, ախումբի անդամներից, մի քանի ո-
րով դյուղ ուղարկելու համար: Պետք ե անց-
կացնելնք բերքի տոնը: Յուրաքանչյուր խմբի
մեջ կար մի գեկուցող. մյուսները մասնակցե-
լու եյին տրվելիք ներկայացումներին և ազդե-
ղատերին:

Առավոտյան ժամը 8-ն եր:

Գավկոմի դռանը հավաքված, մենք դյու-
ղերի համար խմբեր եյինք կազմում, վիճում,
նորից կազմում և յերբ վերջապես մի խումբ
սլատրաստ եր լինում, իսկույն նստում Վեր իրեն
հատկացված Փուրդոնը:

— Դու ո՞ր ես գնում, — հարցրեց մեկն Ա-
նահիտին, վոր նույնպես այդտեղ եր:

— Դեռ չգիտեմ:

Այդ ժամանակ Փուրդոններից մեկի միջից
բղավեցին.

— Յեկ այստեղ, Անահիտ, աստվածավախ պառավի դերը տանելու համար սկսե՞ք կշտա, ուրիշ աղջիկ չկա հետներս:

Յես ուրախացա: Նա ել և դյուղ գնալու և նույնիսկ պառավի ծիծաղաչարժ դերն և տանելու: Ի հարկե լավ կխաղա:

— Դա լավ յեղավ, — ուրախ բացականչեցի յես:

Անահիտը, չգիտեմ ինչու, զարմացած նայեց ինձ.

— Վոչ, յես ձեր խմբի հետ եմ գալու, — ասաց նա կամակորուժյամբ:

Մերոնցից մեկը բղավեց.

— Մեր խումբը լրիվ և, նեղուժյուն մի քաշիր...

Այդ բոլեյին գավկոմի քարտուղարը կանգնելով վտանների ծայրերի վրա, բղավեց.

— Մե՛կ, յերկո՛ւ, յերե՛ք...

Յեվ բոլոր ֆուրգոնները միանգամից շարժվեցին դեպի զանազան կողմեր:

Վերադառնալուց հետո միայն իմացա, վոր Անահիտը դյուղ չե՞ր գնացել:

Այդ դեպքից հետո նա ինձ հետ բավական սառն եր վարվում և նույնիսկ մի անգամ ել լաց յեղավ, վոր յես իրեն չեմ սիրում:

Վո՞րտեղից եր այդ բանն իր խելքի մեջ մտել՝ չգիտեմ:

Յերկրորդ անգամ, — դա վերջին անգամն եր, — այսպես պատահեց: —

Դարձյալ շարաթ յերեկո յեր, դարձյալ

յես քաղաք եյի յեկել և ակումբում դասախոսություն կար: Վերջանալուց հետո, Անահիտը մոտեցաւ ինձ.

— Գնանք, Արամ ջան:

— Յես ճանապարհ եմ դրելու ընկերուհիներից մեկին, վորը շատ հեռու յե ապրում: Արդեն խոսք եմ տվել: Յեթե ուզում ես, դու ել յեկ, հետո միասին կվերադառնանք, — ասացի յես:

— Վոչ, չեմ ուզում, — ասաց նա և վիրամբ վերված հեռացաւ:

Հետեյալ որը սենյակումս նստած եյի: Նախկին անպաճույճ սենյակս, շնորհիւ Անահիտի մի քանի այցելութեան, շատ եր դեղեցկացել: Ամեն ինչ իր տեղն էր դրված, ճաշակով ու խնամքով: Անահիտն իհարկե լավ աղջիկ եր, միայն թե, անհասկանալի բաներ շատ ունեւր...

Դուռը բացվեց և նա մտաւ ներս:

— Անահիտ, ըո մասին եյի մտածում, — ասացի յես ժպտալով:

Նա մոտեցաւ լուռ և անժպիտ:

— Դու ինձ այլևս չե՞ս սիրում, — շշնջաց նա:

— Ո՞վ ասաց:

— Ո՞ւր եյիր դնում դիշերով այն աղջկա հետ...

Յես պատմեցի ամեն ինչ: Ամոթ չե՞ կասկածել: Նա իմ ընկերուհիա եւ և Անահիտն ե այն:

Խաղջիկը, վորին սիրում են: Միա՞կը... Ի
հարկէ միակը:

Նա չհամարաց:

— Իսկ խոսք տալի՞ս ես, վոր այսուհետեւ
բոլոր կապերդ կխզես նրա հետ:

— Ընկերակա՞ն կապերս...

— Այո, նույնիսկ ընկերական: Յետ չեմ
ուզում քեզ նրա հետ տեսնել: Խոսք տալի՞ս
ես, Արամ ջան...

Բարկացա:

— Վոչ, չեմ տալիս:

Այս խոսքի վրա Անահիտը լուռ վեր կա-
ցավ և գնաց դէպի դուռը, կանգնեց մի քիչ,
ապա առանց յետ նայելու դուրս յելավ...

Ձ

Յերեք ամիս շարունակ քաղաք չգնացի:
Դրսի հետ կապված եյի լրագրերով ու դավ-
կոմից յեկող հրահանգներով: Անահիտի մա-
սին յերկու անգամ լսեցի: Առաջին անգամ լսե-
ցի, վոր նա ամուսնացել է: Մի տղա, անկու-
սակցական, ծանոթացել է նրա հետ և մի շա-
բաթից հետո նրանք ամուսնացել են: Ամու-
սինը նրան շատ է սիրլ: Անահիտը պարծենա-
լով է պատմել, թե նա իր պատճառով ծնծել
է յերեք տղայի և աստակել յերկուսին: Այդքան
սիրել է նա Անահիտին:

Մի անգամ ել այն իմացա, վոր նա դադա-
րել է բջջի հետ կապ ունենալ, դրա համար ել
նրան հեռացրել են կոմյերիտմիությունից:

Այսպիսով ամեն ինչ վերջացավ...

Գնաս բարով, սիրելի Անահիտ: Իսկ յես
սխառք ե գիմացի գյուղը հասնեմ...

9

Գյուղի ճանապարհով ավսլում ե հովը:
Ի՞նչ գեղեցիկ են դաշտերը: Քայլում եմ ճա-
նապարհով.—յերկար ե ճանապարհը: Այս ի՞նչ
թախիծ ե նստել սրտիս մեջ: Այս ո՞ւմ մասին
եմ մտածում...

Դիմացի արտի մեջ վորքա՛ն տուղտ կա:
Նրանց գեղին բաժակաթերթերն արևի պես
պայծառ են յերկար ցողունների վրա: Ի՞նչ
արտ ե դա:

Դա Կոմուճաչենի Խորտակված Հողի-
ների Փողոցն ե, այն հողիների, վորոնք կա-
րող եյին նոր աշխարհինը լինել, բայց յեղան
հնինը: Յես ինքս եմ այսպես անվանել այդ
փողոցը...

Դրպանումս մի նկար կա,—մի լուսանկար:
Հանում եմ և նայում: Անահիտն ե: Ափսոս,
ափսոս նա...

Քամին չնկչնկում ե, տուղտերն ուրորվում
են: Յես այստեղ քեզ համար հուշարձան կկա-
ռուցեմ, Անահիտ...

Յես քեզ շատ եյի սիրում: Դու մեռել ես
այժմ ինձ համար, բայց թո հիշատակն եմ սի-
րում հիմա ել: Իսկ Կոմուճաչենի բնակիչները
թող իմանան, յերբ կանցնեն թո հուշարձանի
մոտով, վոր թեև յես քեզ այնքան շատ եյի

«Իբրեւմ, այնուամենայնիւ ըստ հուշարձանը
կառուցեցի թորտակված Հոգիների Փողո-
ցում, ուր առայժմ արտ և ցանկած և ուր որո-
վում են վոսկեղեղին պուղտերը...

ԱՌԱՋԻՆ ՓՈՐՁԸ

1

Արտաշը շուռ ու մուռ յեկավ անկողնի մեջ, հորջանեց մի յերկու անգամ և վորոշեց նորից ջնել: Բայց չչակի ձայնը խանդարում եր նրան: Հանկարծ սթափվեց և լսելով չչակի վերջին ճիչը, վեր թռավ անկողնից:

Լուռացել եր:

Այդ ուրը նա շատ վեր ջնել:

Նրա փոքրիկ սենյակը, բանվորական հանրակացարանում, նման եր այն բազմաթիվ սենյակներին, վորտեղ ապրում եյին ամուրի բանվորները: Մի բան, վորը տարբերում եր Արտաշի սենյակը մյուս ընկերների սենյակներից—դա ծայր աստիճան խառնիխուռն և անկանոն դուրթյունն եր:

Պատնիխուռն և անկանոն:

Բայց, բնորոշելու համար այսօրանը բավական չե:

Փոքրիկ սեղանի վրա, թանաքամանի կողքին, դրված եր կոշիկաներկի տուփը՝ խոզանակի և այլ պարազանների հետ միասին: Նրա կողքին դրված եյին Արտաշի գուլպաներն ու գոտին: Գետնին, անկողնի մոտ, դրված եր ջրամանը, վորի խուփը փաղգրագիտության

դասադիրքն եր: Յերբ այդ դիրքը պետք դար,
նա կվերցնեն, փոխարենը մի ուրիշ դիրք գնե-
լով:

Պատի վրա փակցված Եյին Լենինի և մի
ոռւա գրողի նկարները, մի տեսարան Մոսկ-
վայից, ինչվոր կինո-պլակատ, պատկերազարդ
մի աֆիշա և կարմիր բանակի մուտքը Խար-
կով:

Այդ առաւիտ, վորովհետեւ ուշ եր վեր-
կացել, նա շտապեց իսկույն հագնուել:

Հանկարծ աչքն ընկավ կտրված կոճակի
տեղին՝ շապկի վրա:

— Վոչինչ, — մըթմըթաց նա:

Ու անցյալ որվա պես, մյուս որվա պես,
սովեւացրեց:

— Վաղը կկարեմ:

Այս, հագնելով մնացած շորերն ու կո-
շիկները, նա դուրս վազեց:

Հեռվում յերևաց դործարանը, յերևացին
բանվորներ, վորոնք գնում եյին դեպի այն
կողմ:

Յերբ Արտաշը մոտեցավ, փչեց յերկրորդ
չչակը:

Բանվորները ներս մտան:

Այն բանվորները, վորոնք աշխատում ե-
յին բամբակաղտիչ մասում, իրենց քթերի վրա
ամբացրին հատուկ պահպանիչներ, բամբակի
փոշին ներս չչնչելու համար:

Մյուսներն ել հագնելով խալաթները,
մտան իրենց դործատեղերը:

Արտաշն ևս, հազնելով խալաթը, դնաց
ներս և կանգնեց դադդյահի մոտ:

Այխատանքային որն սկսվեց:

— Վորաե՞ղ ե Ոհանյանը, — հարցրեց մի
յերխտասարդ, ըստ յերևույթին՝ բանվորներին
ստուգողն ու ցուցակագրողը:

— Վո՞րաեղ ե, — կրկնեց մի ուրիշ բան-
վոր:

— Եսոր յերկուշաբթի յե, — հիշեցրեց մի
ուրիշը:

Յերխտասարդը լռեց:

Պարզ եր:

Ոհանյանը և ելի մի քանի բանվորներ,
յուրաքանչյուր կիրակի հարբում եյին, դրա
համար ել յերկուշաբթի որերը գալիս եյին շատ
ուշ կամ բոլորվին չեյին գալիս աշխատան-
քի:

Կամ յերխտական բանվորներից մեկը գլուխն
որորեց:

— Վոչ ու փուչն իրեն կիչացնի:

— Եդքան ել խմել կլինի՞:

Ներքին հարկից լավում եյին դինամո-մե-
քենաների գոռոցները, իսկ վերևում փոկերն
եյին չարժվում, մեկ սլսվալով և մեկ թել
չրփացնելով: Լավում եյին նաև դադդյահների
չխչխկոցները:

Յուրաքանչյուրն իր գործով եր զբաղված
և հազիվ եր նկատում, վոր ժամանակն անց-
նում ե:

Քեռի Վասիլը հազաց.

— Հը՛մ...

Դա նշանակում էր, վոր նա պիտի խոսի:

— Հը՛մ... հը՛մ...

Մեքենաները չխչխկում եյին:

— Ռոստոփում, տասչորս թվին, մի շուն-
չանվորդի իվան կար: Իրար հետ վեյինք աշխա-
տում: Եղ անաստվածն ամեն յերկուշաբթի
զաւրդ չեր դալի: Մի որ ել...

— Վարդեա, — բողոքեց Վարդդեաը, — ախր
աշխատում ենք, մնա, հանգստի ժամին կալատ-
մես:

— Լա՛վ, դե դու ել... Զվից նոր յեւած...
Տասնհինգ տարի յե աշխատում եմ, զակոնք
չգիտե՞մ...

— Ախր չես թողնում աշխատենք:

— Լավ, Վասիլը կարճ կկապի, — պատա-
խանեց Սեդրակ անունով մի յերիտասարդ բան-
վոր, վոր տրամադրված էր լսելու:

Վասիլը շարունակեց:

— Հը՛մ...

— Հետո՞:

— Հա՛, մի որ ել, վերատեսուչն եկավ
թե՛ ա՛յ իվան, մինչև հիմի ռոճիկիցդ յետ եյի
պահում, վոր խրատվես, չեր լինում: Հիմի
պիտի առնեմ, վոր յեթե մի անգամ ել բացա-
կայեցիր, դուքս կանեմ: Ես իվանը մի յեր-
կու-յերեք շաբաթ չբացակայեց: Մի որ ել, —
ելի յերկուշաբթի յեր, — յեկավ ու իր գործի
վրա կանդնեց: Յերկու-յերեք ժամ անցավ-
չանցավ, մեկ ել հս իվանը՝

— Վասադուլի, վազարողկի,

վիռոսլա պետրուշկա...

Բանվորները ծիծաղեցին:

— Բռավո, յերգել ել գիտես, Վասիլ:

— Կայեք վերջացնեմ: Հըմ: Դու մի ասիլ՝
ես մարդը հետն ողի յե բերել, հենց գործարա-
նումն ել խմել ե: Մեկ, յերկուս, յերեք,—չե-
ղավ: Մի որ ել, ելի վերատեսուչը մոտեցավ
թե՝ չնեղանաս, Իվան, զավոդ մտնելիս քեզ
պիտի խուզարկենք:

Եղպես ել արին:

— Իսկ ինքը թողնո՞ւմ եր, վոր խուզար-
կեն:

— Հա՛յ-հա՛յ... Ի՞նքը... Սուտ խո չե՞մ
ասում, վոր սատանա մարդ եր:

Արտաչը տաքացավ:

— Վարպետ Վասիլ, թող աշխատենք: Ու-
ղում ես անդկոմին ասե՞մ: Են փչացած Գյոր-
զուն վոնդելուց հետո, մի յերկու ամիս լավ
եր, իսկ հիմի նորից:

Մի քանիսը համոզվեցին:

— Ճիշտ ե, մնա, հանգստի ժամին կշա-
րունակես:

— Հը՛մ:

— Ի՞նչ:

— Մի որ ել տեսանք, ես անխիժվածն ելի
հարբել ե, ելի՛

Վասադուլի, վազարողկի,

վիռոսլա պետրուշկա...

— Խուղարկելուց հետո՞ յեր հարբել:

— Բա՞ն...

Մի քանիսը դարձանքից գործերը թողեցին ու դարձան դեպի Վասիլը:

— Վո՞նց թե...

— Դու մի ասի, սրան մօր խուղարկում են, սա ել ողի չի բերում իր հետ: Մի մտքրիկ աման թուռնդ սպիրտ ե բերում, հետո խառնում ե ջրի հետ ու...

— Վա՛յ...

Բոլորը շրջվեցին դեպի ճիչը:

— Վա՛յ...

Բանվորները վազեցին: Մեկը կանգնացրեց մոկերը:

Սեդրակի թևը մնացել եր մեքենայի տակ:

— Տեսա՞ք, յես չասի՞ թողեք աշխատենք:

— Յեղա՞վ...

— Շուտ, ջուր հասցրեք...

Սեդրակն ուշաթափ եր:

Արագ ներս մտավ գործարանի վարիչը, հավաքվեցին մյուս բաժանմունքների բանվորները և քիչ հետո Սեդրակին տարան:

Յերը նրան տանող բանվորները վերադարձան, մնացածները հարցրին.

— Վո՞նց յեղավ...

— Վնաս չունի, թեթև քերծվել ե, մի շաբաթից կլավանա:

Բոլորն ազատ շունչ քաշեցին.

Կոմյերիտական Վարդգեսը ջղայնացած էր: Նա, քիչ տակ ինքնիրեն մի քիչ խոսելուց հետո, չհամբերեց և ճայնը բարձրացրեց.

— Յեղրայր, յե՞րբ պետք է մեր դործարանն աղաաճնք փնթիռությունից ու ժամապահառությունից: Դժբախտ դեպքերն ել կշատանան, արտադրողականությունն ել կիջնի...

— Ալիշտ ե, — ավելացրեց Արտաշը:

Լռեցին:

Նորից դինամո-մեքենաների դղրդոցը ներքեվի հարկից, նորից փոկերի պարն ու շրփոցը և նորից մեքենաների չխչխկոցները:

2

Դործարանի վարչությունը և բոլոր բանվորները հուզված եյին: Հանդստի ժամին լուրը տարածվել էր բոլոր բաժանմունքներում: Պարզվել էր, վոր Սեդրակը, ուշադրություն դարձնելով Վասիլի պատմածներին, անզգուշությամբ թեւ դրել էր ատամնավոր անիվի վրա, վորից և առաջ էր յեկել դեպքը:

Այդ առթիվ, բանթողից հետո, նշանակված էր դործարանի բանվորների ժողով:

Որը մոտենում էր բանթողին:

Մի քիչ անց, չչակը ճչաց և աշխատանքը կանգ առավ:

Բանվորները դուրս յեկան բաժանմունքներից և շտապեցին ահուժա, վորը գտնվում էր

գործարանից վուչ հեռու, հանրակացարանների մոտ:

Բանվորներից մեկը կատակի տվեց.

— Խեղճ տղա... Սխր սիրահարված լեր:
Հիմա վո՞՞նչ պիտի անի: Մի շարաթ չի համ-
դիպելու իր աղջկան:

— Ո՞ւմ հետ եր սիրահարված:

— Չես ճանաչի:

Յերբ բոլորը հավաքվեցին, տեղկոմի քար-
տուղարը ժողովը բաց արեց.

— Ընկերներ: Գործարանում դժբախտ
դեպքերը դեռ չեն վերջացել, դեռ շարունակ-
վում են: Հիմա, գուք ինքներդ և մենք բո-
լորս, միացյալ ուժերով պետք է գտնենք պատ-
ճառները և վերջ տանք...

Տեղկոմի քարտուղարից հետո խոսք առավ
Արտաչն ու նկարագրեց դեպքը:

— Վասիլն ել և մեղավոր, Սեդրակն ել, —
յեղրակացրեց նա:

— Սխալ ե:

— Չիշտ ե:

— Լուսթյուն: Հերթով խոսեցեք:

Այս անգամ խոսեց Վերդինեն, վորն ապ-
րում եր Արտաչի տենյակին կից սենյակում,
նույնպես ամուրի յեր և աշխատում եր գոր-
ծարանի բաժանմունքներից մեկում: Նա նույն-
պես մեղավոր համարեց, թե Վասիլին, թե
Սեդրակին:

— Յեթե նա իր գործին մնար և գործի

ժամանակ չգրադվեր ուրիշի պատմությանները լսելով՝ եղալտի բան չեր պատահի:

Հետո խոսեց մի կուսակցական, հատկապես Վառլիի դեմ: Նրանից հետո ճայն խնդրեց «Տե-ժե» Մաշիկը: Նրա մասին բանվորները պատմում էին, վրոք նա միշտ Մոսկվայից, «Տե-ժե» արեստից, ստանում Վեր դուխի, պուդրա, մազերի ոծանելիք և այլն, և այլն: Յուրաքանչյուր ամիս, յերկու անգամ, նամակաբերը դալիս եր գործարան և բղավում:

— Մաշա Հովհաննիսյան...

— Ելի «Տե-ժե» յես ստացել, — ծիծաղում էին բանվորները:

Դրա համար ել նրա տնուներ դրնել էին «Տե-ժե» Մաշիկ:

Ուրիշ ածականներ ել ուներ. — «մեղշան», «խտելիվանա», «պարտն բանվոր», «կես-աղջիկ» և այլն: Ընդհանրապես բանվորները չէին սիրում այդ տարորինակ բանվորին:

Նա մեղադրեց ամբողջ բանվորությանը: Բոլորն Վել միանման անկարգապահ են:

— Մեկը մյուսից պակաս ջե, — յեզրակացրեց նա:

— Զայնդ կարի'...

Հետագա խոսողները դուրս յեկան «Տե-ժե» յի դեմ: Մեկը նույնիսկ ասաց.

— Հետաքրքիրն այն է, վրոք միայն Մաշան է մեղադրում ամբողջ, բանվորությանը: Նա վոչ-բանվորական տարր է, հողերանոցեն մեղ

խորթ, կտրված և այդ և պատճառը, վոր սըս
խալում ե:

Վերջին խոսողը յեղավ մի բանվոր, դուրս
ցցված աչքերով և քերծված քթով, — յերևի
կռվից հետո մնացած: Նա բոլորին ծանոթ
խուլիզան Գեղամն եր:

Մի քանի բանվորներ ընդահառեցին նրա
խոսքը, վոր հայհոյանքից բացի վոչինչ չէր
պարունակում:

Սկսվեցին առաջարկները: Բոլորը դատա-
պարտում եյին և՛ Վասիլին, և՛ Սեդրակին:

Ժողովը վորոշում հանեց:

Վորոշվեց ամենակտրուկ միջոցներ ձեռք
առնել, վորպեսզի այդպիսի դեպքեր այլևս
չկրկնվեն: Նաև նկատողություն արեցին Վա-
սիլին:

Բոլորը վեր կացան և խոսելով դուրս յե-
կան ակումբից:

Արտաշը գնում եր մի քանի ընկերների
հետ: Քիչ հետո նրանք միմյանց ցտեսություն
ասեցին և դնացին իրենց տները: Արտաշն
եւ զնաց դեպի բանվորական շենքը, վորտեղ
իր բնակարանն եր:

Ճանապարհին հանդիպեց Վերգինեյին:

— Տո՛ւն ես գնում...

— Հա: Դու ե՞լ:

— Յես ել:

Նրանք ճանապարհը շարունակեցին միասին, խոսելով որմա դեպքի մասին:

Յերբ հասան իրենց գոներին և յուրաքանչյուրն իր սենյակը պիտի մտներ, Արտաշը կանգնեց մի բոսկե և ասաց Վերդինեյին.

— Ի՞նչ սիրուն խոսույններ ունես...

Վերդինեն մի քիչ կարմրեց, ասա ծիծաղելով մտավ ներս:

Արտաշն առաջին անգամն եր աղջկա հետ խոսում այդպիսի նյութի մասին:

Իսկապես վոր, դեղեցիկ, լավ աղջիկ և Վերդինեն, բայց հատկապես այսօր, ինչքան դեղեցիկ եր նա...

Արտաշը մտավ իր սենյակը, պառկեց մահաճակալի վրա, ջրամանի վրայից վերցրեց գիրքը և բաց արեց:

3

Մի քանի օր հետո, Արտաշը նստած եր ակումբի հանգստի սենյակում: Այնտեղ էյին նաև վարպետ Սերգոն, Վարդգեսը, Արշակը և ելի ուրիշները:

Խոսք բացփեց Սեդրակի մասին:

— Յես յերեկ նրա մոտ էյի,— հայանեց մի բանվոր:— Կամաց-կամաց լրվանում ե: Վաղը չե մյուս օրը դուրս կգա հիվանդանոցից, բայց աշխատել կարող ե միայն մի ամսից հետո:

— Իսկապես, մի բան ընկավ միտքս,— հարցրեց մեկը.— Սեդրակը սիրահարված ե:

— Ասում են:

— Ի՞նչ սիրահարվել, խաղ և անում:

— Նզ չան վորդին, — լեզուն չմիացնելով
խոսեց Գեղամը, — կատարյալ Դոն-ժուփան և:
Որական մեկի հետ և լինում: Յես բոլորն ել
գիտեմ...

— Անցած ամսին, — չարունակեց մի ու-
րիշը, — Սեդրակը յեկավ, թե՛ յես սիրահարվել
եմ Սիրուշի վրա: Ասում եմ՝ բա Սեդա՞ն: Նա
թե՛ ե՛, են հնացավ...

Ծիծաղեցին:

— Սառանհան...

Ու կամաց-կամաց խոսակցությունը
կենտրոնացավ սիրային հարցերի շուրջը: Մի
քանիսը պատմեցին և իրենց կյանքից: Մեկը
պատմեց, թե ինչպես ինքը սիրահարվեց առա-
ջին անգամ՝ մի ուրիշն իր արկածներից պատ-
մեց, յերբորդը՝ մի այլ բան:

— Իսկ դո՞ւ....

Արտաշը չորս կողմը նայեց:

— Յե՞ս...

— Հա, ի՞նչ կա վոր...

— Յես ի՞նչ...

— Դե դու ել պատմի լսենք:

Արտաշը գլուխը կախեց: Ի՞նչ պատմի:
Սիրային արկած... Ինչքան փորձերեց միտ-
քը, նման բան չհիշեց: Միայն այն հիշեց, վոր
իր տասը տարեկան ժամանակ, մի անգամ,
մի փոքրիկ աղջկա հետ խաղ անելիս, գրկեց

նրան և անցկացրեց առուն: Մեկ ել այն, վոր
տնցյալ որը Վերգինեյին ասաց.

— Ինչ սիրուն խոստալներ ունեւ...

Բայց դրանք ի՞նչ պատմելու բաներ են:
Մեկը ծիծաղեց...

— Հը, չկա՞...

Արտաշը ձայն չհանեց:

— Խի՞ չկա, — մեջ բնկավ մի ուրիշը, —
գիշեր-ցերեկ Վերգուչի հետ ո՞վ ե լինում,
յե՞ս, թե՞ Արտաշը...

— Սուտ ե, — ասաց Արտաշն ու դուրս
գնաց: Նա իրեն շատ անհարմար եր գգում: Նը-
րան թվաց, թե իր յետևից բոլորն ալ ծիծա-
ղում են իր վրա:

Նա դուրս յեկավ ակումբից:

— Թո՛ւ...

Արտաշը բարկացած եր յերևում:

— Մարդ ել քսանմեկ տարեկան լինի՞, —
առանց սիրային դեպքի, — մտածեց նա: — Իր ըն-
կերները, վորոնք ամուրի յեն, քանի՞-քանիսի
հետ են յեղել: Իսկ ի՞նքը... Աղջիկ ե, իս-
կական աղջիկ:

Նա մոտեցավ բնակարաններին: Վերգինե-
յի լուսամուտից լույս եր յերևում:

— Ահա: Ասում են՝ Վերգուչի հետ ե: Եդ
քտն խելք ունե՞մ վոր... Տարի ու կես ե, վոր
իրար կողքի յենք ապրում, մենակ մի պատ կա
իմ ու նրա սենյակի միջև, բայց սկի մտածած
կա՞մ, վոր հետը կապվեմ...

— Ինչքան ել լավն ե Վերգուչը...

Արտաշն աշխատեց պատկերացնել նրան իր աչքի առաջ: Յեւ նա ներկայացաւ ճիշտ այն դրուկթյամբ, յերբ ինքը խոսք բաց արեց նրա խոսքողիկներէ մասին:

Արտաշը կարմրեց, շփոթվեց, հետո ծիծաղեց:

— Լավ աղջիկ ե...

Հետո ավելացրեց.

— Նո՞ր ե միտքդ ընկել: Նո՞ր ես տեսնում:

Յեւ անցնելով Վերգինեյի դռան մոտով, սահեց դեպի նրա լուսամուտը և նայեց ներս:

Վերգինեն ինչպիսի շոր եր կարում: Կողքին դրված եր կիսաբաց դիրքը:

Արտաշը Վերգինեյի սենյակում չեր յեղել: Յերբ լուսամուտից նայեց ներս, նրան շատ դուր յեկաւ այդ փոքրիկ սենյակը:

— Ճաշակով աղջիկ ե Վերգինեն...

Վերգինեն ել, իր հերթին, Արտաշի սենյակում չեր յեղել: Մի անգամ միայն դռնից նայել եր ներս և Արտաշին անվանել եր փնթի սենյակ պահող: Արտաշն ել նրան մեղջանուհի յեր ատել:

Նրանք վատ ընկերներ չեյին և Արտաշն այսոր զարմանում եր, թե ինչո՞ւ նրանք չեն գնում իրար մոտ, խոսում, յերեկոները մի բան կարդում կամ խաղում: Այդպիսով և՛ մեկնակի չի լինի, և՛...

— Յեւ լավ կլինի, — մրմնջաց նա կամայորով:

— Վաղը կզնամ Վերդուշի սենյակը, մի քիչ զրույց կանենք...

Գլխարկը չալրտեց աթոռին, գոտին մահ-
ճակալի ճաղերից կախեց, բլուզը դցեց մի
կողմ, շորերը նետեց սենյակի պատահած ան-
կյունը և պառկեց քնելու:

4

Լույսը դեռ չեր բացվել, յերբ Արտաշն
արթնացավ: Նրան ինչ վոր տարորինակ զգա-
ցում եր պաշարել: Թվում եր, թե ինչվոր հե-
ռու տեղում նվազում եր մի անուշ յեղանակ:
Հետո զգաց, վոր իրը թե իր կուրծքն ուռչում ե
հուզմունքից: Ինչքան լա՛վ ե, — մտածեց նա:

Ուրիշ անգամ՝ ել յե՞րբ եր այդպիսի բան
պատահել իր հետ: Վորքան գեղեցիկ են յերե-
վում լուսացող առավոտը և այն այդինները, վոր
կանաչել են, և այն լեռները, վոր յերևում են
իր լուսամուտից: Առավոտը շուտով կբացվի:
ինչ լա՛վ և...

Արտաշը վեր կացավ ու մոտեցավ լուսա-
մուտին:

Մի հեռու տեղից լսվում եր աջադադի
ձայնը: Իսկ քիչ հետո ծղրտաց շչակը...

Նրա մտքերը մի նույթի շուրջը չեյին
կենտրոնանում: Մեկ՝ առավոտը, մեկ՝ յերա-
ժշտության հնչյունները, մեկ՝ դիմացի
լեռները, մեկ՝ այդինները... Մեկ՝ Վերդու-
շեն...

Կողքի սենյակումն ե նա...

Յերեւի հիմա քնած ե: Իհարկէ քնած ե:
Ո՞վ գիտե, դուցե վերմակը ծովել ե, կախ ե
ընկել և նրա ուսը բացվել ե: Հետաքիր ե, թե
ինչպես ե քնել: Խոսողսները հիմա յերեւի քանդ-
վել են...

Արտաշը հաղնվեց:

Լույսը բացվում եր:

Ինչո՞ւ համար առավոտն այսոր մի ուրիշ
պիտակ ե: Ամեն ինչ լավ ե, կարծես մեկը
գուրգուրում ե Արտաշին, մեկը շոյում ե նրա
մազերը և շնչում ե նրա դեմ, նրան մոտիկ...

Յեւ լուռ, առանց մի շշուկ հանելու, Ար-
տաշը նստեց:

Նի վերգինեն միտքն ընկավ:

Նրան թվում եր, վոր յեթե այս անգամ
հանդիպի Վերգինեյին, պիտի շփոթվի, շատ
պիտի շփոթվի և պիտի սամաչի:

Ինչո՞ւ...

Ձկարողացավ պատասխանել:

Արդեն համարյա թե բոլորովին լույս
եր: Ամեն առավոտ այդ ժամանակ Վերգինեն
դուրս ե գալիս և լվացվում ե: Հիմա ել յե-
րեւի դուրս կգա և կլվացվի: Դա սովորա-
կան բան ե, բայց Արտաշի սիրտն ինչո՞ւ տրո-
ւեց այսպես ուժեղ:

Նա նստեց լուսամուտի մոտ և սպասում ե:

Իրոք վոր, քիչ հետո, Վերգինեյի դուռը
չրխկաց, բացվեց ու Վերգինեն դուրս յեկավ,
թեւերը և վիզը բաց, սրբիչն ուսի վրա և սա-
պոնը ձեռքին:

Արտաշն զգաց, վոր իր յերեսը կարմրում
է, տաքանում է, զգաց, վոր ականջները դըժ-
խում են:

Վերդինեն լվացվեց:

Սպիտակ, սպիտակ են Վերդինեյի թևերը
և այնպես լա՛վ են նրանք: Արտաշին թվաց,
վոր սապոնի փրփուրն այդ թեփերի վրա պի-
տի ամէլի քիչ սպիտակ յերևա: Յե՛վ նա
ցանկացա՛վ դոնե մի անգամ ձեռք տալ այդ
թեփերին:

Վերդինեն սրբիչն ուսից վար առավ, սրբ-
վելու համար: Շրա ուսը բացվեց և աղջիկը մի
վայրկյանում ծածկեց այն: Բայց Արտաշը տե-
սա՛վ ուսի կլորությունն ու վողորկությունը
և չնչեց խորը, ազահ...

Ու յերբ Վերդինեն տուն մտա՛վ՝ տեսա՛վ
լուսամուտի մոտ նստած Արտաշին և շտապեց
սրբիչով ծակել իր պարանոցն ու լանջը, վոր
յերևում եր գիշերաշապիկի տակից, ապա շփոթ-
ված հայացքով նայեց Արտաշին, բարեկեց ու
տեղավ:

Արտաշը բարեկին պատասխանելու ժամա-
նակ չունեցա՛վ:

Նա դուրս յեկա՛վ տանից, մի քիչ կանգնեց
դռան մոտ, ապա մոտեցա՛վ Վերդուշի դռանը:

— Վերդուշ...

— Յեկա:

Յերբ Արտաշը, քնի հետ չընկնելով, շուտ
եր արթնանում և Վերդինեյին տանն եր դուռ-
նում, նրանք միասին եյին գնում գործարան:

Այս անգամ ևս նա շուտ եր վեր կացել:
Վերդինեն դուրս յեկավ:

— Այսոր սովորականից շուտ մա վեր կա-
ցել, — տաով նա, — յերևի շուտ ևս քնել...

— Ձե: Գիշերը բոլորովին չեմ քնել:

Վերդինեն զննող հայացքով նայեց Արտա-
շին, յիրևի մի բան կասկածեց, բայց չխոսեց:

Սովորականի հակառակ, այդ որը նրանք
ճանապարհին ուրիշ վոչինչ չխոսեցին և զնա-
ցին լուռ ու մտածկոտ:

Շչափը կանջեց, բանվորները մտան իրենց
բաժանմունքները:

Արտաշն ու Վերդինեն բաժանվեցին և
նրանցից յուրաքանչյուրը զնաց իր դործին:

5

Արտաշը մի քիչ տատանվեց և մտածեց.

— Ինչ կմտածի: Ձի՞ տախ.— ես տարի ու
կես ե, վոր իրար կողքի յենք ապրում և հի-
մա նոր, առաջին անգամն եմ մտնում իր սե-
նյակը: Ձի՞ տախ, վոր յերևի մի բան կա այս-
տեղ...

Բայց հետո սիրտ առավ ու իր սենյակից
դուրս յեկավ: Դրսում նրա աչքը դիպավ
«Տե-ժե» Սաշիկին:

— Սաշի՞կ...

— Ո՛ր, բարև: Տեղկոմի քարտոնդարի
տունը վո՞րն ե, Արտաշ:

— Տեղկոմի քարտուղարն ապրում ե քա-

դաքի մյուս ծայրում: Են, վոր մի որ յես ու
դու գնացինք՝ կոխկտիվի դրոշակը բերելու:

— Ինձ ասացին տեղափոխվել ե:

— Վոչ: Ո՞վ ասաց:

«Տե-ժե»-ն շտապ քայլերով հեռացավ:
Արտաշը նայեց նրա կոտրատվող շարժումներին,
չիք կոստյումին, յուզած մազերին և ձեռ-
քում բռնած գլխարկին:

— Աղնվական բանվոր... Դուխու հոտ...
Պուրբա...

Յեվ ավերացրեց.

— Թյո՛ւ...

Հետո հանկարծ հիշեց, վոր ինքը դուրս
եր յեկել Վերդինեյի մոտ գնալու համար: Ծե-
ծեց նրա դուռը և ներս մտավ:

— Բարե, — ժպտաց Վերդինեն:

— Բարե... Ինձ մոտ ձանձրալի յե...

Առաջի գնամ Վերդինեյի մոտ, մի քիչ գրույց
անենք...

— Լավ արիր, անշնորհք, — կատակի տվեց
Վերդինեն, — այս յերկու տարի յե, վոր դրկից
ես, սկի ներս չես մտել: Սենյակս հավանում
ե՞ս:

Արտաշը նայեց շուրջը:

— Շատ լավ ե... Ճաշակով ե...

— Քո սենյակիդ նման ջե՞:

Արտաշին թվաց, վոր Վերդինեն հեղնում է
իրեն:

— Ե, ի՞նչ անենք: Դու աղջիկ ես:

Վերդինեն ծիծաղեց:

— Գող, սիրտը՝ դող: Ճիշտ են ասել: Սենյակիդ ինչո՞ւ համար կարգի չես պցում: Փընթի՛ր...

Հետո ավելացրեց.

— Ձեռքանաս...

Սկսեցին խոսել: Վերդինեն իր կյանքից պատմեց, հարցրեց Սրտաչը անցյալից, հետո խոսեցին բջիջի մասին, դործարանի, հասնող մրդերի և այլն:

Սրտաչը սիրտ առավ.

— Վաղը յեկ իմ սենյակս և աչքովդ տես: Քոնն ո՞ւր, իմն ո՞ւր... Իսկական խոզարուն ե:

Վերդինեն ելի ծիծաղեց:

— Ի՞նչ լավ ե ծիծաղում անպիտանը, — մտածեց Սրտաչը և ասաց.

— Գեղեցիկ ես ծիծաղում...

— Յես գեղեցիկ չե՞մ վոր, — կատակի տվեց Վերդինեն:

— Դու ել ես գեղեցիկ:

Սրտաչը վեր կացավ ու մոտեցավ նրան:

— Առավոտյան դու լվացվում եյիր, յես թևերդ տեսա: Ինչքան լավն են...

— Անամոթ, — հանդիմանեց Վերդինեն:

— Հիմա, — շարունակեց Սրտաչը, — յես ինքս ինձ ասում եմ. — ինչ լավ թևեր եյին, ինչ լավ աղջիկ ե Վերդինեն: Ողորակները... Սչքերը...

— Կամաց, կսիրահարվես, — ժպտաց Վերդինեն:

Արտաշը նույնպէս ժպտաց:

— Դու ի՞նչ գիտես, թե սիրահարված
չեմ:

— Հա՞...

— Ի՞նչ կա վոր...

— Վոչինչ... Գիտե՛մ վոր... Ախր ասում
եյի...

Ինչքան պարզ աղջիկ ե Վերգինեն: Մաքի
մեջ յեղածն իսկույն ասում ե: Մարդ ուղղակի
ամաչում ե նրանից:

— Հր՞,— հարցրեց Արտաշը:

— Ի՞նչ,— իր հերթին հարցրեց Վերգի-
նեն, ծիծաղելու պատրաստ:

— Այ, սա...

Յեւ Արտաշը գրկեց նրան:

— Թող, անամոթ...

Ապա, դուրս պրծնելով նրա գրկից, բար-
կացավ:

— Ամո՛թ քեզ, խուլիդա՛ն...

Արտաշը շփոթվեց, հանկարծ շուռ յեկավ
և դուրս դնաց:

Դրսում, պատի մոտ, նորից հանդիպեց
«Տե-ժե»-ն:

— Ասում են տեղափոխվել ե...

— Ասողը գլուխը քարովն ե ամել, դու ել
հետը,— բարկացավ Արտաշն ու մտնելով իր
տնյակը, դուռը պինդ չրխկացրեց:

— Ի՞նչ արի...

Նստեց սեղանի մոտ:

— Այ քեզ խայտառակություն... Ի՞նչ արի...

Նրան թվաց, թե մեջտեղի պատը չկա, և Վերդինեն նայում է իրեն ու նորից բարկանում:

Ուշ գիշեր էր, յերբ Արտաշը պառկեց քնելու...

Առավոտյան նա արթնացավ ընկած տրամադրությամբ, տխուր ու մտածկոտ: Յերեկոյան պատահածից մնացել էր մի անհաճոհիշողություն, վոր ճնշում էր նրան: Նա վախենում էր այն բանից, վոր կարող է նորից հանդիպել Վերդինեյին: Ի՞նչ ասի կամ ի՞նչպես նայի նրա յերեսին...

Թեև շուտ էր վեր կացել ու հանգվել, բայց դուրս չգնաց: Վերդինեն դուրս յեկավ լվացվելու, բայց այս անգամ, չգիտես ինչու, թեքվեց դեպի պատի միյուս կողմը, վորտեղ արդեն նա անտեսանելի յեր դառնում Արտաշի լուսամուտից:

Արտաշն սպասեց, մինչև վոր նա յեկավ, հազնվեց ու գնաց գործարան, հետո մի քիչ ել սպասեց և ապա դանդաղաքայլ դուրս յեկավ:

Շչափը փչեց:

Հանկարծ Արտաշը հիշեց, վոր դա յերկրորդ չչափն է, ուրեմն ինքն ուշացել է:

Քայլերն արագացրեց և մի յերկու բոպեյից հասավ:

Դադդյահներն արդեն չխչխկում էյին:

Յերբ հանդատի ժամի չհակը փչեց, Արտաշը տատանվում եր— դուրս դնա՞լ, թե չե։ Վերցրեց յուզամանը և սկսեց իր դադդյահը յուզել, քիթի տակ փնփնթալով։

— Լավ չեն յուզել, դռում ե...

Ու շուրջը նայեց, տեսնելու համար, թե ո՞վ լսեց իր խոսածը։

Բոլորը դուրս ելին գնացել։

Ինչ հետո մեկը դրսից բղավեց։

— Արտաշ, յեկ նախաճաշի։ Թեյը կսառչի։

Եւ ի՞նչ ասես։ Ճարահատված՝ դուրս գնաց։

Յեւ լավ եր, վոր նա Վերգինեյին չհանդիպեց։ շարունակ նայում վեր, սպասելով, վոր նա հանկարծ կարող ե դալ։

— Տխուր ես,— ասաց Վարդգեսը։

— Տխուր չեմ, գլուխս ե ցավում մի քիչ։

— Դե, ել դործի ինչո՞ւ յես յեկել։ Տավը կարող ե ծանրանալ։

— Չե՛, թեթե ե ցավում։

Վարդես Սերգոն, վոր թեյ եր խմում, գլուխը բարձրացրեց ու խորիմաստ հայացքով նայեց։

— Ըմմմ...

Նստել եր Արտաշն իր սենյակում ու մտածում եր։

— Լավ չարի՞...

Բայց հետո հիշեց, թե ինչքան լավ եր,
վար դրկեց նրա մարմինը: Հիշեց ու քունքերն
սկսեցին խփել:

— Ե՛, հիմա լավ յեղա՞վ... Դեռ առաջ
ընկերներ եյինք, խոսում եյինք իրար հետ:
Իսկ հիմա այդ ել չկա...

Նա հառաչեց.

— Լավ չարի՛...

Ու յերբ մտածում եր, թե տեսնես ի՞նչ ե
անում Վերդինեն,— կարդո՞ւմ թե թե գրում,
կամ գուցե հանդատանում ե,—ի՞ր դուռը թա-
կեցին:

Ներս մտավ Վերդինեն:

— Ինչպե՞ս թե,— մտածեց Արտաշը:

— Բարեւ,— ժպտուն և սովորականի պես
պարզ, ասաց աղջիկը:— Յես յեկա սենյակդ
տեսնելու: Լավ սենյակ ե, բայց անկանոն ես
պահում:

— Հա,— ասաց Արտաշը:— Մեկանոն ե:

Վերդինեն շուրջը նայեց:

— Նս ո՞ւր ես դրել: Սա խողանակի տեղը
չի: Պահ, սա՞ ինչ ե.— դրճերը չորերի հետ
մի արկղո՞ւմ, թանա՞քը, գրչակո՞թը: Իսկ այս
կարպետն այստեղ չեն խփի...

— Բա ի՞նչպես...

— Կաց յես սարճեմ,— ասավ Վերդինեն և
առանց պատասխանի սպասելու սկսեց դառա-
վորել ու կարգի գցել սենյակը:

Արտաշն ապչեց:

— Իսկապես վոր լավ աղջիկ թ: Փոխանակ

իմ արածից նեղանալու, սենյակս ե կարգի բերում...

Նրա յուրաքանչյուր շարժումը սենյակում մի բան փոփոխում էր ու գեղեցկացնում: Մի առարկա վերցնում էր, մաքրում և մի ուրիշ տեղ եր դնում, հետո մի ուրիշը:

Արտաշին թվաց, վոր նա ինքն ել կարող եր այդպիսի անել, բայց թե ինչո՞ւ չի արել, — չգիտեր...

Կես ժամ հետո, սենյակը դարձավ շատ լավ և հաճելի:

— Տեսա՞ր: Դե, սրանից հետո լավ կը պահես:

— Ապրես, Վերդինե: Ինչքան լավ սարքեցիր:

Հետո հանկարծ՝

— Վերդինե՛...

— Ի՞նչ:

— Դու չե՞ս նեղացել ինձանից...

— Ձե: Վոչինչ:

Յերկուսն ել լռեցին:

— Ե՛հ բարի գիշեր, — ասավ Վերդինեն քիչ հետո: — Յես գնամ քնեմ:

— Գնա: Լույս բարի:

8

Ինչքա՞ն հանգիստ քնեց Արտաշն իր նոր սենյակում: Նրան թվում էր, թե դա իր սենյակը չէ, այլ մի ուրիշինը, վոր անկարգ չի պահում և խառնափնթոր դրության մեջ չի թողնում ամեն ինչ:

Յեւ Նա վորոշեց, վոր ինքն եւ լալ պահի իր սենյակը և ընդհանրապէս սկսի կարգի դալ:

— Լա՛ւ վերդինն...

Անցալ մոտ մի ամիս:

Արտաշն ու Վերդինեն ավելի Վեյին մանր-մացեւ այդ ժամանակամիջոցում: Համարյա ամեն յերեկո, յերբ մութն ընկնում եր, նրանցից մեկը գնում եր մյուսի մոտ և նրանք յերեկոն անց Վեյին կացնում միասին:

Ամեն ինչ լալ եր, բայց Վերդինեն նկատում եր, վոր Արտաշը յերբեմն տխրում ե և լուռ նայում ե իրեն: Նա հասկանում եր, բայց վորոշեց հարցնել: Յեւ իրօք, մի օր, յերբ Արտաշն իր մոտ եր, հարցրեց նրան.

— Դու ինչո՞ւ յես մերթ-մերթ տխրում:

— Յե՞ս... Ձե՞... Հենց այնպէս: Ի՞նչ կա վոր...

Ու շփոթված լռեց:

Բայց մի քիչ հետո Վերդինեն նորից հարցրեց և այս անգամ խորամանկ մի ժպիտ դեմքին.

— Դու հո իսկապէս... սիրահարված չե՞ս ինձ վրա...

— ...Այո...

Արտաշը թուքը կուլ տվեց:

Վերդինեն ծիծաղեց և փաթաթվեց Արտաշին:

— Ա՛յ, այդպէս: Թե չե ի՞նչ... Խուլիդա-

նի նման, առանց հարցնելու, դրկում ես:
Յեւ ել քեզ եմ սիրում:

Ի՞նչ եր կատարվում իր հետ, Արտաշը
հազիվ հասկացավ: Ուրեմն, ամեն ինչ փերջա-
ցավ, ամեն դժվարություն հարթվեց: Ինքն ու
Վերգինեն սիրում են իրար:

Ու յերբ անցավ համբույրի րոպեն, նրանք
նստեցին իրար կողքի և սկսեցին ծրագրել:

— Մեր սենյակների միջև յեղած դուռը
բաց կանենք, մեկը կսարքենք քնելու և պարա-
պելու տնյակ, մյուսն ել՝ դրսի սենյակ և մի
քիչ ել... խոհանոցի նման մի բան:

Վերգինեն, իբրև համաձայնության նշան,
չարժեց գլուխը և ժպտաց:

Արտաշը հորանջեց և հարցրեց.

— Հը՞...

— Դեռ վո՞չ, — կարմրեց աղջիկը:

— Լավ, — համաձայնեց Արտաշն ու գի-
շեր բարի ասելով, դուրս յելավ Վերգինեյի
մոտից:

Լա՛վ յերեկո, լա՛վ յերեկո...

9

Գործարանում կյանքը սահում եր սովոր-
ակա՜նի պես: Միայն թե, մի յերկու փոքրիկ
բաներ պատահեցին:

Սեդրակն այդ որը գործարան պիտի դար-
Սյդպես եր հայտնել նա մի քանի որ առաջ:
Յեւ այդ պատճառով ել, նրա հետ մի բաժան-

մունքում աշխատող բանվորներն սպասում
էյին նրան: Սոսակցությունը պատվում էր
Սեդրակի շուրջը:

Տեղեւոյնը ներս մտաւ:

— Նոր լուր իմացե՞լ եք:

— Ի՞նչ լուր:

— Սեդրակին բանտարկել են:

— Ինչո՞ւ...

Ո՞վ գիտի: Քրեական բաժինը տեղեկանք և
ուղարկել մեզ, վոր նա ձերբակալւում ե՛ւ մի
ազնկա բռնաբարելու և մի ուրիշին խարելու
գործով:

— Այ՛ թե ինչ...

Լուսին: Գործի ժամանակ խոսել չի կարե-
լի: Յերբեմն, յերբ բանվորները մի յերկու
խոսք էյին փոխանակում գործի ժամերին,
վարպետ Վասիլն ինքն էր նկատողություն տ-
նում:

— Չի կարելի...

Բոլորը ծիծաղում էյին:

— Հըմ...

Այն օրից հետո, յերբ Սեդրակին ձերբա-
կալեցին, դեռ յերկար օրեր բանվորները խո-
սում էյին նրա մասին. Յեւ մահամբեր սպա-
սում էյին նրա դատի կայանալուն: Վոչմիջ
չէր պաշտպանում նրան: Արտաշը գլուխն էր
օրորում, իսկ Վարպետ Վասիլը ծնծնացնում
էր.

— Տծը... Տծը... Տծը...

Արտաշի և Վերդինեյի ամուսնության լուրն այդ առավոտ տարածվեց գործարանում: Յերեկոյան, գործարանի ակումբում, նշանավաժ եր նրանց կարմիր հարսանիքը: Բոլորն ուրախացել էին և շնորհավորում էին թե Արտաշին, թե Վերդինեյին:

— Շա'ն տղա, լա'վ աղջիկ ձեռք դցեցիր...

— Վերդուշը լավ աղջիկ ե: Բնավորությունը, ինքը...

Յեվ այսպես շարունակ:

Բայց հանդսի ժամին մի հետաքրքիր բան պատահեց, վորի պատճառով բոլոր բանավորները ծիծաղից թուլացան:

«Տե-ժե»-ն առանձնանալով, գրել եր մի նամակ, վոր ինքը սիրում եր Վերդինեյին, առանց նրան չեր կարող ապրել, բայց տատանվել եր նրան հայտնել իր մտադրությունը: Այժմ, յերբ նա չի կարող ապրել առանց իր Սեդայի, առանց իր Դեզդեմոնայի, ինքնասպանություն ե գործում: Վոչ վորի չմեղադրել: Մնաք բարե...

Ապա մտել եր արտաքնոյը և լամել եր մի սրվակ դուխի:

Բանավորներից մեկը նկատել եր այդ:

«Տե-ժե»-ին դուրս բերին արտաքնոյից, սարսափից չռած աչքերով:

— Ոգնությո՛ւն, յես չե՛մ ուղում մեռնել: Յես ապրե՛լ եմ ուղում: Ո՛, իմ Սեդա, Դեզդեմոնա, Ոֆելիա... Ինձ հիվանդանոց տարեք, շո՛ւա... շո՛ւա...

Բժիշկին իզուր եր համոզում նրան, վոր
վոչինչ չկա և դուխին վտանգավոր չէ:

Նրան տվեցին փախեցուցիչ դեղ:

Բոլոր բանվորները հավաքվել էյին նրա
գլխին և չգիտեյին ինչ անել, Ծիծաղը խեղ-
դում եր բոլորին: Յերը նա բաց եր անում
բերանը՝ ո՛ր, Դեղդեմոնա՛, ո, իմ կուռք բացա-
կանչելու համար, փչում եր դուխու հոտը և
այնպես թունդ, վոր շատերը քթերն էյին
բռնում:

— Փյուֆ... Գոնե մտղութ խմեյիր:

— Նաֆթ խմեյիր...

— Բենզին...

— Սպիրտ...

Հուզված «Տե-ժե»-ին տարան տուն և յե-
կան, հայտնելով, վոր նա արդեն «դաեւ ե
ինքնիրեն» և կարծես վոչինչ չի պատահել:

Դեռ յերկար ժամանակ բանվորները հի-
շում էյին այդ դեպքն ու ծիծաղում:

11

Յերը սանդուխքներով դեպի ակումբի
դահլիճն եր բարձրանում Արտաշը, կարմիր
հրսանիքի համար, հանկարծ մի բան հիշեց ու
ժպտաց:

— Յես ուզում էյի սիրային արկած ունե-
նալ: Առաջին փորձն անհաջող անցավ և լավ
յեղավ, վոր անհաջող անցավ...

Իսկ յերբ հասել եր սանդուխքների վերևի
ծայրին, ժպտաց.

— Փռխանալ սիրային արկածի, իրոք վոր
սիրահարվեցի...

Մոտեցավ դռան և բաց արեց.

— Լավ աղջիկ ե վերգինեն...

Ներս մտավ:

Ներսում գղրղաց ծափահարությունը և
կարմիր հարսանիքն սկսվեց:

ԱՐԵՎԸ, ՆՈՒՐՆՐԱՆ ԱՐԵՎԸ .

1

Իմ յերկրի լեռներում առատ եր արեգակի լույսը և լեռների լանջին առապ և լինում յուրաքանչյուր ցերեկ: Այնտեղ ղեղնադույն արտերի հատ ու կտոր չերտերն են փռված անկանոն շարքերով, իսկ վերևում, դեպի սարի դադաթը, դեռ չի հասել վոչ մի փայտե դուխան: Այնտեղ քարքարոտ հողը պղնձադույն և և կարմրին և տալիս հեռվից: Մի կողմում մի ճեղքվածք, մյուս կողմում՝ անկանոն սարի սալատուր: Յեվ այդ ամենը պղնձադույն: Յեվ այդ ամենի վրա իր լույսն ու տապն և հորդում արևը, իմ յերկրի հուրհրան արևը:

Ներքևում, ուր այլևս զառիվայր չկա և հարթ դաշտն և փռվում, ներքևում ուղիներն են անցնում, մանեման, իսկ այդ ուղիներով սայլերն են անցնում կմախքի նման ցցուն կողափայտերով: Անիվների մազութը փերջացել և և անիվները ճռռում են ինչ վոր հնորյա յերգ՝ յերկար ճանապարհի և դանդաղ յեղատոյլի մասին: Գլորվող անիվների ձգած ըստփերները ծածկում են յեղների վտանահետքերը և իրենց յետևից թողնում են փխրուն հեռք

Ճանապարհի գեղին հողի վրա: Դեղին և ճանապարհի փռչին, դեղին են ողոտոտյան արտերը, դեղին են յեզները, վոր լծված են այդ հնամյա սայլին:

...Յեվ դեղին և արև'ը, հուրհրան տրեք...

2

Աթոն արև շատ եր սիրում: Նույնիսկ այն ժամանակ, յերբ դեռ վեպ խաղալ ել չգիտեր, նա սիրում եր արևը: Յերբ իրենց ախոռից միակ կովն ու յերկու յեզները տանում եր դուրս, խառնելու հանդ պնացող նախրի հետ, նա արևին եր նայում ու ժպտում եր: Ժպտում եր ծագող արևին:

Յերբ վերադառնում եր տուն հաց ուտելու, նա սիրուն արևի մասին եր մտածում: Քիչ եր պատահում, վոր նա տանը հաց ուտեր: Վերցնում եր նանի թխած բոջոններից մեկը և կրծելով դուրս եր դնում:

Հասնելով կալերին, Աթոն ներս եր վաղում, ընկերներին դռնելու համար: Յեվ յերբ դռնում եր նրանց, նրանք դնում եյին դեղերից մեկի մոտ խաղ անելու, կամ դնում եյին կալերից դուրս, ճանապարհի, լայն ճանապարհի վրա վաղ տալու համար: Յեվ ով վոր ամենից առաջ հասներ քարե կամուրջին, նա կլիներ այդ որվա բոլոր խաղերի առաջնորդը:

Հորիզոնի մի անկյունից դուրս եր գալիս ամպի մի փոքրիկ պտուտ: Հետո նա մեծա-

նում եր, մեծանում, և իր մի ծայրով ծածկում եր արևը: Ջարմացած Աթոն վեր եր նայում դեպի յերկիքն ու կանչում եր արևին, դասադրքի մեջ սովորած վոտանավորով:

Բայց հաճախ արևը վոչ լսում եր և վոչ յեղալիս: Սկսում եր անձրևը: Ճարահատված՝ Աթոն սուռն եր վաղում, ճանապարհին պսելով անձրևի յերդը:

Ջար տղա յեր Աթոն: Դրա համար եր, վոր տանը նրան ծեծում եյին, յերբ նա խաղի յետև րնկած, գործը մոռանում եր:

3

Բայց Աթոն գործը մոռացող տղա չեր:

Յերբ տասնհինգ տարեկան դարձավ, նա արդեն իր հոր աջ կուռն եր, ինչպէս ասում եյին դրացիները: Իսկ հայրն ասում եր.

— Ա՛յ բալամ, մենք ել խո հարուստ չե՞նք, վոր մշակ պահենք: Մենք մեր ուժով պիտի յոլա գնանք: Աշխատիր...

Լույսը բացվելիս Աթոն վեր եր կենում և հազնում եր շորերը: Յերբ աղբրի ափին կռացած նա լվացվում յեր, նայում եր յերկնքին.

— Եսոր արև ե լինելու...

Յեթե կողքին մեկը լիներ, այդպես կասեր նա, իսկ յեթե մենակ ինքը լիներ, այդպես կմտածեր: Հետո կգար տուն ու տնից ել կգնար դաշտ, աշխատելու:

Խավար եր գյուղը, բայց լույսն արդեն մտնում եր անտեղ: Խավարը յետ եր քաշվում

ու կծկվում է: Աթոյի հայրը վորքան ել անուսում, դարձյալ գիտեր ուսումի ոգուտը: Նա Աթոյին տվել եր սովորելու գյուղի դպրոցում, դրա համար ել խիղճը հանգիստ եր: Իսկ Աթոն շատ ուրախ եր, վոր կարդալ գիտե ու, բացի դասադրքերից, նույնիսկ կարող ե թերթ կարդալ:

4

— Հո՛, հո՛, Մարալ յեզ, հո՛, հո՛, Զեյբան յեզ: Հո՛ Մարալ, հո՛ Զեյբան...

Փխրուն հողը ճեղքվում եր գութանի յերկաթե խոփից և վեց գույզ յեզներն ավելի եյին առաջ անցնում: Վեց գույզ յեզ, վեց ընտանիք, վեց հոտաղ: Մի գութան ու մի մաճկալ: Լավ են ասում, վոր գեղ կանգնի, գերան կկոտորի: Այսոր Պետոյենց արտն են վարում, վաղն՝ Աթոյենցը, մյուս ուրը՝ մյուսինը և այդպես յոլա կգնան:

Մեկը հոռովել եր դլում, իսկ հետո վեց հոտաղ միասին, զիլ ձայնով հնչեցնում եյին:

— Հոռովել հո՛...

Հետո մյուս հոտաղն իր հոռովելի խոսքերն ասում, և նորից խումբը ձայնակցում եր: Իսկ յերբ բոլորը լռում եյին, Աթոն եր յերգում առանձին: Այս անգամ արդեն, նա յերգում եր «դասադրքի հոռովելը»:

Խավար եր գյուղը, բայց լույսն արգեն
մտնում եր այնտեղ: Առաջին կարմիր դրոշա-
կը պարզվեց մի խրճիթի ծայրին և այդ խրճի-
թում գյուղխորհրդի գրասենյակը տեղավոր-
վեց:

Յերկրորդ կարմիր դրոշակի տակ դպրոցն
եր, իսկ յերրորդի տակ՝ խրճիթ-ընթերցարանը:

Մի քանի կրծքեր զարդարվեցին կարմիր
նշաններով, վորոնց վրա քարտուղար Սերգոն
մեծ դժավարությամբ կարդաց ուսերեն յե-
րեք տառ: Յ՛յ դիդի ուսում, ուսերեն լե-
զու...

Մի յերեկո Աթոն արտից տուն եր վերա-
դառնում, բերելով սայլի վրա բարձած հասկի
դեզը: Հայրը գալիս եր Աթոյի հետ և մի զույգ
դեղին յեզները դանդաղ շարժվում եյին: Աղ-
բյուրի մոտ հանդիպեց Յեղոն:

— Աթո, յեկ, բան իմ ասում:

Աթոն ճիպոտը տվեց հորն ու մոտեցավ:

— Չե՞ս գալի ժողովի:

— Ի՞նչ ժողով...

— Կոմսոմոլի:

— Հա՞:

— Ըմ:

— Գնանք:

Գյուղում յերկար ժամանակ խզում էյին
«Կոմսոմոլի» մասին: Յերիտասարդներն ան-

Համբեր սպասում եյին Բջիջի կաղմվելուն։
Հարձիւն գյուղում արդեն «կոմսոմոլ» կար,
վորն ուներ տասնչորս անդամ։

— Մենք ինչո՞վ ենք պակաս, — մտածում
եր յուրաքանչյուր յերիտասարդ, վոր կոչու ու-
ներ իր ձեռքերի վրա և վտռերին՝ սովորական
տրեխ։

Այդ որը լավ որ եր։ Բջիջ կաղմակերպվեց,
անդամներ բնդունեցին, հետո զեկուցում յե-
ղավ, իսկ մի ամիս հետո արդեն ինչե՛ր չե-
ղան... Դարի հողերից մինչև Պուճուր Քարա-
փը, վանքի արաից մինչև լայն «չոչը», զրնդում
եր կոմյերիտմիության անունը։ Միրողներ ևլ
յեղան, չսիրողներ ևլ։ Ու, զարմանալի բան։
Ով վոր չեր սիրում, նա յոթ-ութ լծկան ուներ
տանը և ուրիշ շատ բան ուներ։ Նրանց հին լեզ-
վով համփա եյին ասում, իսկ նոր լեզվով՝
կուլակ։

6

Իմ յերկրի լեռներում առատ և արեգակի
լույսը և լեռների լանջին տապ և լինում յու-
քանչյուր ցերեկ։

Վոսկեղեղին ճանապարհի վոսկեղեղին
փուռ միջով քաղաք և գնում Աթոն։

Այն յե՞րբ եր, մի տարի առա՞ջ եր, թե՞ մի
դար առաջ եր, յերբ Աթոն գրվեց կոմյերիտ-
միության մեջ և չա՛տ քիչ բան գիտեր։ Այն
ցե՞րբ եր, յերեք ամիս առա՞ջ եր, թե՞ յերեք

տարի առաջ եր, վոր Աթոյին ուղարկեցին քաղաք, կուսակցական դպրոց, օտվորելու: Այն յե՞րբ եր, մի շաբաթ առաջ եր, թե՞ մի տարի առաջ եր, վոր Աթոն արձակուրդ առավ ու գնաց իրենց գյուղը:

Իսկ հիմա, յոթնորյա արձակուրդը լրացել է և Աթոն նորից դնում է քաղաք, կուսակցական դպրոց:

— Վորդիս մի կտոր հացի տեր ելավ, — մտածում եր Աթոյի հայրը:

— Մարգամեջ մտավ, —ասում էյին մյուս գյուղացիները:

— Ես ուսումն ել մի ուրիշ տեսակ արեւ ե, վոր լուսավորում է, — մրմնջում եր ինքը՝ Աթոն:

Պայծառ եւ արեւն իմ յերկրի պղնձագույն լեռների տաք լանջերին, բայց ավելի պայծառ եւ արեւը կուսակցական դպրոցում: Իրա մասին Աթոն շատ և՛ մտածել: Յերբ առաջին անգամ ներս մտավ դպրոցի դռներից, իրեն մի քիչ հեղված զգաց, բայց միքանի ուր հետո ընտելացավ ու տեսավ, վոր բոլոր ընկերներն ել իր պես կոշտ ձեռքեր ունեյին: Միայն թե նրանցից մի մասի ձեռքերը մուրճի կոթից էյին կոշտացել, մյուսներինը՝ մանդաղի ու մաճի: Յեվ Աթոն զգաց, վոր նրանցից յուրաքանչյուրն այդ դպրոցից տանելու յե մի արեւ, պայծառ ու լուսավոր:

Հե՛յ գիտի աթո՛ւ: Վաղը, մյուս ուր, մեկ
եւ տեսար՝ ավարտեցիր ու հայդե, դեպի
գլուղ...

7

Չա՛խկ, չո՛ւխկ, չա՛խկ, չո՛ւխկ... Վո՞ր
տարվանից ե մնացել այդ փայտե որորոցը:
Աթոն եւ ե նրա մեջ պառկել, նանեյին վոր հա-
վատաս, Աթոյի հայրն եւ ե այն որորոցում
անցկացրել իր մանկության ուրը:

Չա՛խկ, չո՛ւխկ, չա՛խկ, չո՛ւխկ: Իսկ հի-
մի՞ ով ե անուշ քնել այդ հին որորոցի մեջ:
Ո՞ւմ յերեխան ե դա: Աթոյի՞նը: Այ գետինը
մտած Աթո, դեռ յերեկ մի մատ յերեխա եյիր,
իսկ հիմա դու ինքդ յերեխա ունեցար:

Նանեն որորոցի մոտ նստած, որորում ե
Ավագին: Յերբեմն նրա դեմքի պառաված
խորշոմները յետ են դնում ու նա իր թոռան
հանգստի համար յերգում ե մի հին յերգ:
Չա՛խկ, չո՛ւխկ, նորից որորվում ե որորոցը,
չխչխկում են որորոցի փայտից կախված կո-
ճերը, և յերեխան քնում ե հանգիստ:

Յերեխայի մայրը, կոմյերիտուհի Սի-
րուշը, աշխատում ե կաթնարտելում: Յերբ
յերեկոյան կովերը դաշտից տուն յեկան, նա
նստեց փոքրիկ աթոռակի վրա ու սկսեց կթել
նրանց: Նրա սպիտակ մատների հալումից դուրս
եր ցայտում սպիտակ կաթը դուլլի մեջ, այն-
տեղ սպիտակ պղպղակներ առաջացնելով:

Հանկարծ դանդաղացան Սիրուշի մատնե-
րի հպումները, նա ուղղվեց աթոռակի վրա,
ձեռքը դեմ տվեց ծնոտին ու սկսեց մտածել,
դեմքի վրա խաղացնելով հաղիվ նշմարելի մի
ժպիտ:

Ավագ...

Հոկտեմբերիկ Ավագ.

Պիոներ Ավագ...

Կոմսոմոլիտ Ավագ...

Կոմունիստ Ավագ...

Կովը խլշկոտած նայում եր: Կողքի մսու-
րի մոտից լսվեց մի ծիծաղի ձայն և յերևաց
Մանիչակը:

— Աղջիկ, կովը խի՞ չես կթում...

Սիրուշը բարձր ծիծաղեց ու չարունակեց
իր գործը:

8

Չա'խկ, չո'ւխկ, չա'խկ, չո'ւխկ, քնիր Ա-
վագ: Քու հայրդ՝ Աթոն աշխատում ե գավա-
ռում: Նա կուսակցական դպրոցն ավարտել ե ու
հիմա այդ բոլոր գյուղերում ցրում ե իր բե-
րած արևը, հուրհրա՛ն, պայծառ արևը:

Խրճիթների առաստաղների սևացած դե-
րանների տակ ինչքա՛ն մեծ ուժ կա ամբար-
ված... Մրոտ առաստաղների տակ վաղվա
կառուցողներն ու ստեղծագործողները դեռ վեգ
են խաղում, կամ կրճոտում են բոքոնի կտոր-
ները:

Աթոն տուն եր վերադառնում: Յերեկվա
արևը, ամռան արևը, այրում եր շրջապատն
էր տապով և փռում եր իր առատ լույսը:

Այս ճանապարհով նա շա՛տ ե անցել: Մի
ժամանակ ուրիշ կերպ, իսկ հիմա ուրի՛շ:

Մի ժամանակ նա իր հոգում ուներ մի ա-
րեւ, լուսավոր ու տաք, իսկ հիմա յերկու արեւ
ունի: Մեկն այն, վոր վառվում ե յերկնքում,
մյուսն այն, վոր Աթոյի նման շատերը ձեռք
բերեցին հետո: Մեկը մյուսից ավելի լուսա-
վոր, ավելի տաք, ավելի պայծառ...

Աթոյենց տան դուռը ճռուց և ժպտերես
ներս մտավ կուսակցական Աթոն:

Դրսում փայլում եր արևը, հուրհրան
արևը...

ԾԱՂԿԱՎՈՐ ԶԻԹԸ

1

Յեխաշեն պատերի մոխրագունն ուներ իր հագուստների վրա և աթարի սրճադուլնն ուներ իր փափախի վրա այն տղան, վոր դուրս յեկավ մի փոքրիկ դռնից և ուղեվորվեց դեպի քաղաք։ Նա ուսին պցել եր մի վառվռուն խուրջին և կրծքին կպցրել եր մի վառվռուն նշան։ Բացի խուրջինից ու նշանից, ամեն ինչ դորշ եր նրա վրա։ Փոշեկալած մագերի գանգուրը կախվել եր նրա ճակատին և այդ ճակատից ներքև նրա թուխ դեմքն եր։ Այդ թուխ դեմքի վրա կար մի դժվարհասկանալի արտահայտություն։ Լայն ճակատի վրա կարծես հույս դրված լիներ, շրթունքների ծայրերին՝ ժպիտ և աչքերի մեջ՝ կամք։ Խուրջինի մեջ կար մի աման յուղ, վոր նշանակում եր թե «չիթ ե հարկավոր», մի գլուխ պանիր, վորի իմաստն եր՝ «նավթ չունենք» և յերկու պուտուկ մածուն, այսինքն՝ «աղ, լուցկի, մի քիչ ել միրգ՝ յերեխանց համար»։

Դաշտի ծաղիկների գունագեղությունը չուներ և դաշտի ծաղիկների գեղեցիկությունը

չունենր այն տղան, վոր քաղաք եր գնում փո-
շոտ ճանապարհով...

Նրա անունն Արշակ եր:

2

Յերբ Արշակը ծախեց խուրջինի մեջ
յեղածը, նա գնաց շուկայի ծայրի կոռպերատի-
վը, պետք յեղած իրերը գնելու: Յերկար
տնտղեց աղն ու լուցկին, ստուգեց մրդի
լավն ու վատը, գները հարցրեց, նորից տնտղեց
ու նորից հարցրեց և վերջապես առավ: Իսկ
հետո անցավ խանութի մյուս կողմը, վորտեղ
ծախում եյին կտորեղենը: Յերբ բանը չիթ
գնելուն հասավ, նրա աչքերն ավելի լարվեցին,
նա մատներով շոշափեց կտորը, թքոտեց մի
քիչ ու տրորեց նրա ծայրն իր ձեռքի մեջ և այդ
բոլորից հետո նայեց չիթի գույնին: Դուր չե-
կավ: Ուրիշ տեսակն ուզեց: Գործակատարը
բերեց ուրիշ տեսակը: Արշակը յերրորդ տե-
սակն ել ուզեց և գործակատարը յերրորդ տե-
սակն ել բերեց:

— Ի՞նչ արժի,— հարցրեց Արշակն այս ան-
գամ: Դա նշանակում եր, վոր չիթն իր սրտովն
եր:

Գործակատարը դինն ասեց:

— Հ'մ...

Սակարկել չի կարելի: Սա կոռպերատիվ ե
և գները վերջնական են: Արշակն այդ մասին
վաղուց գիտե:

— Կտրի մի վեց-յոթ արշ... մետր:

— Վե՞ց թե յոթ...

— Յոթ:

Յերբ մկրտաւ ճուռաց ու չթից պոկեց Արշակի բաժինը, Արշակը ժպտաց: Հ'ը, ի՞նչ կա, սատանա Արշակ: Եղ ո՞ւմ համար ես տանում եղ սիրուն չիթը: Չլինի՞ թե...

Նա փողը վճարեց և յեկավ գործակատարի մոտ, չիթն ստանալու: Մի անգամ ել նայեց և մի անգամ ել հավանեց:

Չիթն ստանալուց հետո, նրա միտքը մի բան ընկավ և նա հարցրեց.

— Ես վո՞ր յերկրի չիթն ե, ընկեր...

— Տեղական...

Վո՞նց թե տեղական... Չհավատաց Արշակը: Յեթե դյուլում մեկն եղպես բան ասեր, Արշակը կբամփեր նրա գլխին:

Նորից հարցրեց.

— Ընկեր ջան, ներողություն, վոր դբաղված ես, ամա չատ ա հետաքրքիր: Վո՞նց թե տեղական չիթ:

— Բաղաքում գործարան ե բացվել, եղ գործարանում են չիթը պատրաստում, — բացատրեց գործակատարը:

Յեւ վորովհետեւ նա դբաղված եր, դրա համար ել Արշակն ուրիշ վոչինչ չհարցրեց և դուրս յեկավ կոռպերատիվից:

— Դրա՞համար եր չիթն եժան: Հենց յես ել ասում եյի՝ վա՛յ թե լավ տեսակիցը չի,—մտածում, և՛ Երչակը, ճանապարհին, գյուղ վերադառնալիս: Կետորվա արևը սաստիկ շոգ եր տնում: Ելի լավ եր, վոր ամպի փոքրիկ պատառները մերթ-մերթ ծածկում եյին արևն ու մի քիչ հով անում:

Դաշտում ծաղիկները, գունազեղ, գեղեցիկ ծաղիկները ժպտում եյին այս ու այն կողմից և Արչակին թվում եր, թե ամբողջ դաշտը մի չիթ ե, մի ծաղկանկար չիթ, եժան ու դիմացկուն:

— Սպասի մի հալա,—մտածում եր Արչակը: Կոտպերատիվում նա ուրիշ շատ տեսակներ եր տեսել և հիմա մտքում դրել եր, վոր մյուս անգամ քաղաք գնալիս, դրանցից ել առնի:

Յերևի դրանք ել տեղական եյին:

Յեմլ նա սկսեց տեղականի մասին մտածել: Վո՞նց... Հա՛յ շեն մնա իշխանությունը, չիթի Փարբիկ ել բացեց, ելի՛...:

Յերբ հասավ գյուղին, Արչակը կանգնեց, բաց արեց խուրջինի մի քունջը, քիթը ներս խոթելով նայեց չիթին և նորից համոզվելով, վոր վատ ընտրություն չի կատարել, վստահ մտավ գյուղ:

Այդ ուր խրճիթի սենյակներից մեկում հավաքված մարդկանց Արչակը պատմում եր տեղական չիթի մասին իր լսածը:

Հետագայում չէի դործարանի մասին շատ բան իմացան դյուղում:

Արչակին ամենից շատ եր հետաքրքրվում: Յերբ լսեց, վոր լրագրի մեջ այդ մասին կա գրած, վազ տվեց խրճիթ—ընթերցարան, կարդալու համար:

Յեւլ այդպես անցան որեր, քաղաքից շատ չիթ յեկաւ դյուղ, շատ աղ ու լուցկի յեկաւ, բայց ելի ցեխաչեն եյին պատերը և Նի աթարը սրճագույն եր: Կիրակի որերը, յերբ դյուղում դաշտային աշխատանք չեր լինում, ջահելները դուրս եյին դալիս դաշտ, դոստանքի և պար բռնելու համար: Աղջիկներից մեկը, վորի անունը Նարգիզ եր, հագին ունեւ Արչակի բերած չիթը: Արչակի ի՞նչն եր այդ աղջիկը...

Ամեն առաւիտտ յերեք տղամարդիկ եյին դուրս գալիս Արչակենց տանից, վորոնք Արչակի յեղբայրներն եյին, մի ծերուկ եր դուրս գալիս, վոր Արչակի հայրն եր և դուրս եյին գալիս յերկու կին,—Արչակի յեղբայրների կանայք: Նրանք գնում եյին դաշտ, աշխատանքի: Յերեխաները դուրս եյին գալիս տանից և նրանցից ամեն մեկը մի կողմ եր գնում: Տանը մնում եր սլառաւ նանին:

Իսկ Նարգիզը չկար: Արչակենց տանեցիկներից չեր նա: Ուրեմն ո՞վ եր... Այդ մասին միայն յերկուսը գիտեյին.—Արչակն ու Նարգիզը: Մի տարի առաջ, պարի ժամանակ, Ար-

չակը սեղմել հր նա թե՛ն ու աչքով եր արել։
Հիմա ել «ուղել» և նրան և շուտով ամուսնա-
նալու յե։

5

Մի որ բջիջի քարտուղարը հանդիպեց Ար-
չակին։

— Արչա'կ։

— Ի՞նչ։

— Դու ի՞նչ աշխատանք ես անում։ Յեղ-
րայրներդ առանց քեզ արտն ու անասուններին
յոլա տանել չե՞ն կարող։

— Յոլա յեն տանում։ Յես յեղած—չեղած՝
մեկ է։ Յանի ի՞նչ արտ ու նախիր ունենք, վոր
յոլա տանել չլինի։ Ննա՝ յես ուզում եմ բատ-
րակ գրվեմ, մի տեղ վարձով աշխատեմ։

— Ձե', եդ հլա թող։ Դու վոր բացակա-
յես, ճեր տունը, անտեսությունը խո չի՞ տու-
թի։

— Յես ասի', չե՞։ Բասրակ եմ գրվելու...

— Քարտուղարը տեսնես ի՞նչ և ասելու։
Շա՛տ հեռվից է բռնացրել, — մտածեց Արչակը։
Հենց եդ ժամանակ քարտուղարն ասաց.

— Գիտե՞ս ինչ։ Մեր բջիջից մեկին ղրկե-
լու յենք քաղաք, «կուրսերը»։ Մի յերկու ամ-
սից հետո պիտի ավարտի ու չթի գործարանի
բանվոր դառնա։ Ուզում ե՞ս գնալ...

Յեթե ճամբով մարդիկ չանցնեյին ու դի-
մացի կտուրի վրա աղջիկներ կանգնած չլինե-
յին, Արչակն ուրախությունից պար կգար։

— Դե չուտ պատրաստվի, վոր եզուց
գնաս,—ասաց քարտուղարը:

Արշակն ի՞նչպես հասավ տուն, ինքն ել
չիմացավ:

6

Չորս ամիս հետո, Արշակը կանգնած
տեքստիլ գործարանի դալգյահներինց մեկի տա-
ռաջ, չիթ եր գործում: Գործում եր ու մտա-
ծում: Ինչքա՛ն չիթ կա... Սրա կիսի կեսը վոր
բաժանեն իրենց գյուղին, ամեն մի մարդուն
յերևի կհասնի հաղար մետր: Յերկու հաղար ել
կհասնի: Եսքան չիթ վոր տեսնեն գյուղում,
կգժվեն: Տեսակ-տեսակ, գույնզգույն...

Արշակը չիչխկացնում եր մաքուրն ու
հիշում:

Հրեն, իրենց գյուղը: Հիմի տեսնես Նա-
գիզն ի՞նչ ե անում: Յերևի փողխ անելիս կլի:
Բա իր յերեք յեղբայրները, փոքրիկ Ո-
սե՞փը...

Հետո հիշեց իր քաղաք գալը: Սկզբում
սիրտը սխրեց, բայց վերջում տոկո-
րեց: Հանրակացարանում: Ընդունել ել իր պե-
տղերը եյին: Բոլորի հետ ընկերացավ: Վարի-
չը խոսք եր տվել, վոր մի ամսից հետո տը-
ձակուրդ պիտի տա Արշակին: Արշակն ել գոր-
ծում եր չիթն ու սպասում: Սեպտեմբեր ամ-
սից հետո նա բանֆակ կընա և ուսումը կշար-
նակի:

Արշակը գործում եր ու մտածում:

Նամակ:

«Հասնի գլուղն Ս լու, ձեռն Պետրոս
Դամաղյանցի:

Սիրելի յեղբայր Պետրոս:

Սաքուլենց տղեն խաբարը բերեց. իմացա,
վոր վողջ առողջ եք: Սաքուլենց տղեն առաց,
վոր մի քիչ վող ա պետք: Փողն ուղարկում եմ:

Յեթե ինձանից կհարցնեք, յես վողջ և ա-
ռողջ եմ ու բանվոր եմ: Որեկան ենքան չիթ ու
կտալ ենք գործում, վոր մեր բանը հերիք կա-
նի հինգ վեց տարի: Անցած որը գործարանի մի
ուրիշ մասն ել գործի գրեցին: Ես յերկու որս
նոր մաշինաներ են բերելու:

Յես ետեղ լալ եմ: Սոյորեմ պիտի բան-
Փակում: Բջիջ ետեղ ել կա:

Նամակիս հետ ուղարկում եմ ուղածդ փո-
ղը, նմանապես չիթ ու կտալ, վոր ռոճիկիս
հաշվին առա: Նմանապես են նախշուն չիթից ել
եմ ուղարկում, վոր Նարգիզին տաք, իրեն չոր
կարի:

Այլ վոչինչ չունեմ գրելու: Մի ամիս յե-
տո յես կգամ: Բարե բոլոր տնեցոց, նմանա-
պես Նարգիզին:

Մնամ ձեր Արշակ Դամաղյանց»:

Յերբ Սաքուլենց տղան նամակն ու կտոր-
ները տվեց Արշակի յեղբորը, նա ժպտաց:
Բաց արեց կապոցն ու տանեցիներին կան-
չեց: Բոլորը հավաքվեցին նրա գլխին ու սկսե-
ցին նայել զարմանքով և ուրախությամբ:

Այն չիթը, վոր Նարգիզի համար եր ուղարկել, շատ սիրուն եր: Ծայրին մի թուղթ եք հպցրել Արշակը, վորի վրա քիմիական մատիտով գրել եր.

«Նարգիզ ջան, ես ծաղկավոր չիթն իմ գործածն ա»:

ԿԱՐՄԻՐ ՔԱՌԱԿՈՒՍԻՆ

1

Մուժն ընկավ և առաջին դորտը կռաց
Գետառ—չայի ջրերում:

Առվակի յերկու ամերին շինված հողե տնե-
րում պլպլացին աղոտ լույսեր: Հեռվում մի
դուռ բացվեց և ներս մտավ մեկը, վոր վերա-
դառնում եր որվա աշխատանքից: Յերկրորդ
դուռը բացվեց ավելի մոտիկ մի տեղում և յերկ-
րորդ մարդը ներս մտավ: Իսկ յերրորդ դուռը
վոր բացվեց, դա ջրից մի թիզ բարձր գտնվող
ջարդոտված դուռ եր: Այնտեղ ել մարդ մտավ,
վորի թևի տակ կապոց կար:

Իսկ չորրորդ դուռը չբացվեց... Նորից լուռ
ու խաղաղ դարձավ չրջակայքը և յերկրորդ
դորտը կռաց Գետառ—չայի ջրերում...

Նեղ փողոցներ կան քաղաքի այդ ծայրա-
մասում, վորոնք անընդհատ ցեխաշեն պատեր
ունեն և ուրիշ վոչինչ: Լուսամուտները չառ քիչ
են այդ ցեխե պատերի վրա, նրանք փոքր են
ու սևացած:

Նեղ փողոցներով յերկու մարդ չեն կարող
անցնել կողք—կողքի: Նրանք իրար կդիպչեն և
վայր կգլորվեն: Պետք ե միմյանց յետևից

գնան: Այդքան Նեղ են այդ փողոցները: Նրանք լապտերներ չունեն և լույսի չող անգամ չկու
այնտեղ: Միայն գիշերներն այնտեղ վոչինչ չի յե-
րելում:

Այդ փողոցները վոլորապտույտ են: Յու-
րաքանչյուր տաս-տասնհինգ քայլից հետո մի
ուրիշ նեղ փողոցի անցք ե բացվում և նոր փո-
ռոցի մեջ ել ուրիշ-ուրիշ անցքեր: Յեւ այդպես
շարունակ: Ու բոլորն ել նեղ, նեղ ու մութ...

Յերրորդ գորտը կռուաց յերկա՛ր, յերկար
և մյուս յերկու գորտերի հետ սկսեց յերգել
Գետառ-չայի ջրերում...

Նեղ փողոցներից մեկով,—անանուն նեղ
փողոցներից մեկով,—մի թուրք աղջիկ եր
քայլում:

Աղջիկը քայլում եր արագ-արագ և յերևում
եր, վոր իրեն ծանոթ են այդ նեղ-նեղ փողոց-
ները: Նա չադրայով եր և հեռվից նման եր շշի:

Յերբեմն նա յետ եր նայում և ավելի յեր
արագացնում քայլերը: Քսան քայլի վրա
նկատվում եր ինչ վոր մարդ:

Նեղ են այդ փողոցները և յերկու մարդ չեն
կարող անցնել կողք-կողքի: Նրանք իրար յե-
տեվից պիտի դնան: Դրա՞ համար եր անծա-
նոթ մարդն աղջկա յետևից գնում: Ուրեմն,
ել ինչո՞ւ համար եր չտապում աղջիկը...

Յերբ չադրայի վերջին ծայրն անհետա-
ցավ մի նեղ փողոցի անկյունի յետևում, մարդն
արագացրեց քայլերը: Նա ել ծովեց այդ նեղ
փողոցով: Աղջիկը յետ նայեց: Յերբ տե-

տով մարդուն, վազեց: Մարդը նույնպես վազեց
նրա յետևից:

Սպիտակ շիշը թռչում եր նեղ փողոցով,
իսկ նրա յետևից այն մարդը: Ողի՛, ողի՛...
Ողի՛ յե լցված այն շի՛ մեջ, հարբեցնող, գրա-
վիչ: Գինի՛ կա այն շի՛ մեջ, աչքեր մթնազնող
ու կրքեր բորբոքող: Շի՛շը... Շի՛շն ինչո՞ւ յե
թռչում:

Մարդը չկարողացավ հասնել աղջկան, յետ
մնաց ու լուծվեց խավարի մեջ: Զորբորդ գոր-
տը կռուաց Գետառ-չայի ջրերում, չորբորդ
դուռը շրխկաց և չադրայով աղջիկը ներս ըն-
կավ:

2

Յերևանի շենքերի պատերին խաչաձև
նշաններ կան: Շտապ մի ձեռք, կոպիտ վրձի-
նով խաչ ե նկարել, իսկ ներկն այդ խաչի թե-
վերից կաթիլներով հոսել ե վար: Հետո այդ
շտապ նկարող ձեռքն անցել ե մի ուրիշ տեղ՝
նույն նշանը դնելու:

Քաղաքի կենտրոնական մասերում դրանք
սակավաթիվ են, բայց Գետառ-չայի նեղ փո-
ղոցներում չափազանց շատ կան դրանցից: Ի՞նչ
նշաններ են դրանք, այդ անխուսափելի խաչա-
ձեվերը:

Շատերն այդ նշանների լմաստը հասկա-
նում են միայն այն ժամանակ, յերբ մի ճար-
տարապետ, շրջապատված բանվորներով, մո-
տենում ե դրանցից մեկին և ասում.

— Քանդել...

Ու կիսում են փողոցը, շենքը, սենյակը, պատը, և մի նոր փողոց են բաց անում: Հետո քարտաշներ ու վորմնադիրներ են գալիս, մի նոր քարաշեն շենք շինելու համար:

Գետառ-չայի նեղ փողոցներից մեկում, ցեխաշեն պատերից մեկի վրա, այդ նշանից կա դրված, իսկ պատի բարձրում կա մի փոքրիկ լուսամուտ: Դա մի տուն է, ուր ապրում է չաղ-րայով թուրքի աղջիկը, Ջաիրան, վոր հեռվից շէլ յե նմանում:

Յերբ վերջին դորտն իր ճայնն է կտրում Գետառ-չայի շրեքում, և լույն սկսում է բաց-վել, Ջաիրայի տանից դուրս է գալիս մի թուրք բանվոր և գնում է աշխատելու:

Նա վերադառնում է տուն միայն ուշ գիշերով, յերբ ամբողջ Գետառ-չայի յերկարու-թյամբ դորտերը կռռում են իրենց ճահճային համերգը: Գործից հետո նա սիրում է գնալ չայխանա և նարդի խաղալ: Ջաիրայի հայրն է նա: Մի ժամանակ, յերբ դեռ ջահել եր, նա ցեխոն աղյուսներ եր պատրաստում ցեխաշեն պատերի ու շենքերի համար: Այն ժամանակ նա յերգում եր մեկմաղձոտ «Քյարփիշ» յեղանա-կը: Հիմա ել է նա «Քյարփիշ» յերգում, բայց ցեխն աղյուսի փոխարեն սև քար է տաշում: Բոլորը գիտեն, վոր այդ մարդը մի գեղեցիկ աղջիկ ունի և նրա անունը Ջաիրա յե...

Մենակ մնալիս, Ջաիրան նստում է լուսա-մուտի յետև, նայում է դուրս ու մտածում:

ինչ լավ կլիներ, յեթե լայն ու լուսավոր լիներ այդ փողոցը, վորտեղ ինքն եր ապրում, գորտերը չկռռային այդպես ճահճային, խոնավ կռոցով, անցուղարձ լիներ և ամայություն չտիրեր: Բայց Գետառ-չայի փողոցներն ամայի յեն առավոտից յերեկո, և հագլիվ մի քանի մարդիկ են անցնում ամբողջ օրվա ընթացքում:

Գոնե գային քանդող մարդիկ ու այդ խաչի մոտից սկսած քանդեյին և բաց անեյին մի լայն ու լուսավոր փողոց, քարե շենքերով:

Կոմսոմոլիստկա ֆաթման պատմել է Չախ-լային, վոր այդպես պիտի լինի: Նա նույնիսկ տեսել է Յերեանի նոր հատակագիծը, այդ դեղեցիկ, հեռավոր ու անծանոթ հատակագիծը...

...Ելի յերեկոն իջավ և ելի առաջին գորտը կռռաց Գետառ-չայի ջրերում...

3

Իրիկունից առավոտ, առավոտից իրիկուն, համարյա թե բոլորովին ուրիշ կյանքով՝ ապրում է յերկրորդ Յերեանը: Ապրում է քաղաքի ծայրամասերում, Գետառ-չայի ափերին ու նրանից ել այն կողմ, ապրում է Նորքում, Կոնդում և մյուս թաղամասերում: Շուկայում յետ ընկած չայխանաներ կան, վոր յետ ընկած տեղերում են գտնվում: Այնտեղ յերկրորդ Յերեանի մարդիկն իրենց կյանքի մեծ մասն են անցկացնում: Սկսած սեղաններ կան

այդ չայխանաներում, իսկ սեղաններին վրա
կեղատու նարդիներ: Այդ նարդու սեղանների
շուրջն և դեռ ապրում յերկրորդ Յերեվանը...

Յերբ մի չայխանայի դռնով ըստ սովորա-
կանի ներս եր մտնում Չաիրայի հայրը նարդի
խաղալու, մի ուրիշ դռնով, իրենց տան դռնով,
Չաիրան դուրս յեկավ: Յեվ վորովհետև յերկի
յեր ու մուխը, դրա համար ել նա արագ-արագ
անցավ նեղ փողոցներով: Հիմի այնտեղ, լայն
կրծվյալնում այնքա՛ն լույս և ու բազմա-
մարդ... Ինչքան մոտիկ, բայց ինչքա՛ն հեռու
յե թվում այդ փողոցը...

Մի կամուրջ կա: Յերբ անցնէս այդ կամրջի
մյուս կողմը, դու արդեն առաջին Յերևանում
կլինես: Լայն ու լուսավոր, քարաշեն Յերևա-
նում, վոր բազմամարդ է:

Չաիրան անցավ այդ կամուրջով: Տակից ²⁰
դնում եր բարակ ու փոքրիկ Գետառ-չայ: ²⁰

Մնաս բարև, Գետառ-չայ, տխու՛ր ու ան-
տանելի առվակ: Նա մի քանի ժամով դուրս և
դալիս զո տիրապետության շրջանից...

Հեռվում, յերկնքի վրա, յերևում եյին
ելեկտրական լույսերի շողքերը: Չաիրան առաջ
անցավ և թակեց մի քարաշեն տան դուռը:

— Ծաթմա...

— Չաիրա՞... Դո՞ւ յես: Յես իսկույն
կգամ...

Ու Ծաթման շտապ դուրս յեկավ տանից:

— Չաղբաս վերցրու, — ասաց Չաիրան ու

յետ դեցեց չաղրան: Յաթման այն ներս տարավ
և վերադարձավ:

— Գնա՛նք...

Գնացին: Հայրը շատ պիտի բարկանար,
յեթն տեսներ Չաիրային առանց չաղրայի, քա-
ղաքի այդ մասերում և աննամուս համարվող
այդ կոմյերիտուհու հետ: Բայց նա չեր կարող
տեսնել, վրովհետև չայխանաները հեռու յն
Արովյանից և չայխանայի հաճախորդը հազիվ
թե քաղաքի կենտրոնական մասերում լինի:

Ամեն շաբաթ. մի կամ յերկու անգամ Չաի-
րան դուրս եր գալիս և գնում եր Յաթմայի
մոտ: Այնտեղից յերկուսով գնում էին վրեժի
տեղ: Չաիրան շատ եր սիրում կինո գնալ:

— Չաիրա, —ասաց Յաթման, — ուզո՞ւմ ես
այսօր ել գնանք թատրոն:

— Ուզում եմ...

Յերբ նրանք հասան թատրոն և վեր բարձ-
րացան սանդուղքով, նրանց հանդիպեցին շատ
ընկերներ և ընկերուհիներ: Հասարակության
միջից առանձնանալով, նրանք մոտեցան Չաի-
րային ու Յաթմային: Այնքան ուրախ անցավ
ժամանակը և հաճելի...

...Իսկ այնտեղ, Գետառ—չայի ափին, հի-
մի խավար ե և զորտերն են կռում անդադար:
Ամայի և նեղ փողոցներում վոչ վոք չկա...

— Նայի՛ր, — ընդհատեց Յաթման Չաիրա-
յի մտքերը: — Տեսնո՞ւմ ես պատի վրայի նկա-
րը: Դա յե նոր Յերևանը:

Չաիրան արագ մոտեցավ պատին, սակայն

վոչինչ չկարողացաւ վորոշել զանազան գույնի ու ձևի գծերի և նշանների միջից: Ընկերներէյ մեկն սկսեց բացատրել.

— Իսկ այս կարմիր քառակուսին, վոր կա, մի մեծ շենք ե, վոր պիտի շինվի ձեր Թաղում, ձեր տան տեղը...

Ջաիրան նայում եր ակնապիշ...

4

Ջաիրան տուն վերադարձաւ: Ճանապարհը նույնն եր, ամեն ինչ նույնն եր, բայց այդ դիւշեր վոչ վոք չհետեց իրեն և նա ուրախ եր դրա համար: Տանը մարդ չկար: Հայրը դեռ չեր յեկել: Նա հիմա ո՛վ դիտե վոր չայխանայում իտղում եր իր համբարանական նարդին:

Ջաիրան նստեց: Դեռ չեր մոռացել քիչ առաջվա լսածը: Յերազային, բայց վոչ հեռու մի աշխարհի նման, դեմից նրան ժպտաց լուսավոր Յերեանը և այդ Յերեանը կառուցող կոմյերիտական ընտանիք: Վաղուց նրա մեջ արթնացած մի ցանկություն մարմնավորելու յեր ձգտում: Նոր դիմադրության մասին նա այլևս չեր մտածում...

Այդ դիւշեր Գետառ-չայի ջրերում նորից դորտերը յերգեցին իրենց ճահճային յերգը, բայց Ջաիրային թվաց, թե նրանք յերգում են վերջին անգամ, մահամոտ մի սարսուռով...:

ԳԱՍ Հիմնադրար Գիտ. Գրադ.

FL0041262

ԳԻՆԸ 1 Ո՛

I
5199

Մեկ
օրինակ

ՄԿՐՏԻՇ ԱՐՄԵՆ
Первые рассказы
Гиз. ССР Армении, Эривань